

РЕОРГАНИЗАЦИЈА БРИГАДЕ И ЊЕНА ДЕЈСТВА ДО КРАЈА 1944. ГОДИНЕ

РЕОРГАНИЗАЦИЈА БРИГАДЕ

На Крушевичком вису 24. јуна окупили су се штаб 2. шумадијске бригаде, њена два батаљона, 1. шумадијски одред и један број политичких радника. Укупно је било око 150 бораца. Тог дана је реорганизована бригада. У њен састав су ушла два њена ранија батаљона и 1. шумадијски одред, од којег је формирана ударна чета. Изван састава бригаде у крагујевачком округу остала је само једна борбена група за извршавање мањих задатака и обезбеђење Окружног комитета Крагујевца.

Бригада је сада имала два батаљона и ударну чету. Трећи батаљон није формиран због малобројности бригаде. Батаљони су имали по две чете, свака по 30—35 бораца. Када је почетком јула у бригаду ступио већи број нових бораца, у батаљонима су формиране и треће чете.^{3,4}

Бригада се 25. јуна увече са Крушевичког виси пребацила у Буковик, у један забран у засеоку Јовановићи (Држићи). Ту је делегат Покрајинског комитета Србије Душан Петровић Шане одржао састанак са штабом бригаде. Анализиран је рад ранијег штаба, да би се стекло искуство, а у погледу будућег начина руковођења и командовања бригадом у борби, за време марша и одмарања речено је:

^{3,4} Штаб бригаде је изгледао овако: командант Живомир Белошевић Бора, политички комесар Славко Зечевић Влада, заменик политичког комесара Дмитар Кораћ (примио дужност 13. августа), начелник штаба Миливоје Јаковљевић, руководилац СКОЈ-а Петар Марић Јастреб, санитарски референт Жарко Бсара и интendant Владан Мићић; штаб 1. батаљона: командант Радивоје Ћусловић (уједно заменик команданта бригаде), политички комесар Јован Роган, заменик политичког комесара Мирослав Лазовић Мирко, а командири чета су били: Прве Богдан Опачић, уједно заменик команданта, Друге Велимир Веља Јокимовић; штаб 2. батаљона: командант Душан Павловић Бора, политички комесар Драгутин Павличич Душко, заменик политичког комесара Радојка Вујачић Ружа, руководилац СКОЈ-а Дара Станић Мара, а командири чета: Прве Милорад Прокић (Миле Стомаклија), уједно заменик команданта, Друге Милутин Ранковић Чеда; командир Ударне чете био је Бракко Ковачевић (Жика Морнар), политички комесар Станимир Пауновић Уча (после његове погибје Александар Аца Лупшић) и заменик командира Светомир Андрић (Света Даросавац).

— да бригада сваког тренутка мора бити спремна за борбу са непријатељем, мобилна, покретљива и борбена, а цео њен састав добро обучен;

— да бригада мора увек извиђати, осигуравати се и обезбеђивати на ширем подручју и бити етално активна; да се не сме задржавати дуже од једног дана на истом месту, како би избегла изненађења;

— да штаб бригаде мора стално пратити и добро познавати ситуацију, посебно снаге, распоред и намере непријатеља на подручју на коме делује; да одржава непосредну везу са Окружним комитетом, среским руководством и политичким радницима на терену, користи њихову помоћ и сарадњу; да сваку акцију планира, а борце и старешине на време припреми; да у борби и ван ње штабови и старешине сигурно командују јединицама, намећу непријатељу борбу у за њега неповољним условима и не дозволе му да бригаду, нити било који њен део, изненади;

— да тежиште борбених дејстава бригаде мора бити на разбијању и уништењу непријатељских јединица, а не само њихово растеривање, заплена муниције, хране и опреме;

— да за неко време бригада треба да изводи лакше, а тек потом, када се етекне искуство и поуздање, теже и сложеније борбене задатке;

— да на терену одмах почне са формирањем сталних обавештајних пунктова, на које ће се ослањати и обавештајна служба бригаде;

— да се анализирају ток и резултати сваке борбе, извлаче поуке и искуства.

Речено је и то, уколико губици у борбама буду велики, треба утврђивати ко је за то одговоран.

Основни захтев је био да реорганизована бригада постане ударна песница НОП-а Шумадије у борби против окупатора и домаћих издајника, на коју ће се ослањати остале снаге НОП-а Шумадије; да онемогући учвршћивање организација четника Драже Михаиловића и других издајника; да убрза окупљање народа око НОП-а и мобилише нове борце за бригаду и одреде у Шумадији; да садејствује са јединицама НОВ и изврши војно-политичке припреме за коначно ослобођење Шумадије, а извршава и друге задатке који јој буду поверени у борби за коначно ослобођење земље.

Бригади је одређено да се до даљег креће у рејону планине Букуље, Вагана и села Гараша, Крушевице и Трбушнице.

Душан Петровић Шане известио је Покрајински комитет Србије 27. јуна, из Даросаве, о следећем:

*„Пре два дана средιο сам стање у војсци и наново сам формирао бригаду. Она је већ погила на терен. Верујем да ће нагиа бригада брзо ојачати. За сада она броји два батаљона..”*³²⁵

³²⁵ Архив за историју радничког покрета Југославије, Србија 11/184.

А као секретар Окружног комитета Крагујевца писао је 1. јула Окружном комитету Младеновца:

„Срба је стигао овде пре десет дана и одмах по његовом доласку приступио сам реорганизовању, поновном формирању бригаде.

Бригада је поново формирана. Штаб је прилично добар. Њено бројно стање је моментално 120 бораца (без 1. шумадијског одреда — И. Ђ). Потребно је све предузети да се бригада гито пре бројчано ојача.

У бригади се налази 33 бораца са вашег терена и 10 Београђана, који су дошли преко вас. Потребно је одмах да све борце који су били у бригади поново прикључите.

Друго, ако вам је одред нарастао, да одвојите један део за бригаду и, треће, као најважније, да другове који су дошли из Београда, и који и у будуће буду долазили, прикључите бригади, а један мали део задржите за ваш одред.

Потребно је, другови, да бригаду што пре бројчано и квалитетно ојачамо, јер сваким даном указују се све бољи услови да бригада крене и изван нашег терена. Даље, обавештен сам да сте од другова Пожаревљана добили изванредан број аутоматског оружја. Било би потребно да од тога одвојите нешто и за бригаду. То би свакако било потребно;

Дакле, одмах приступите одвајању бораца за бригаду, док се она буде још кретала на вашем терену. Нарочито те Београђане укључите . . . ,³²⁶

УСПЕШНО ВАТРЕНО КРШТЕЊЕ

Од 16. маја у Даросави се налазила стална посада, четничка Јуришна бригада корпуса КГГ. Окружни комитет Крагујевца будно је пратио њен рад и кретање, и бирао погодан тренутак за њено разбијање. Зато је желео да му 2. шумадијска бригада буде у близини, сцоемна да брзо ступи у акцију.

Душан Петровић Шане наредио је 25. јуна увече штабу бригаде да три наредна дана бригаду држи откривену на Букуљи и чека позив за напад на Јуришну бригаду корпуса КГГ у Даросави.

Сутрадан, 26. јуна, штаб бригаде је добио обавештење да су неке јединице корпуса КГГ кренуле из Бање и Брезовца ка Букуљи, па се бригада пребацила у Крушевицу где је преданила. Ту је штаб бригаде добио обавештење од политичких радника колубарског среза да Руднички корпус припрема велику прославу Видовдана (28. јуна) у Дудовици.³²⁷

³²⁶ Архив Србије, ОК Мл.-609.

³²⁷ Видовдан, као дан сећања на битку са Турцима на Косову пољу, 28. јуна 1389. године, слављен је као празник у краљевини Југославији.

Штаб бригаде се нашао у великој дилеми. Предлог је био привлачан, потез одговоран. Удаљавање и упуштање у акцију били су бригади тренутно забрањени (због припрема за напад на четничку бригаду у Даросави) а уговорена веза са Окружним комитетом могла се успоставити тек кроз два дана, када би за „видовданску“ акцију било све касно.

Штаб бригаде је у таквој ситуацији ипак одлучио да нападне четнике у Дудовици. Од политичких радника тражио је да прикупе детаљне податке о четницима.

У ствари, прославу Видовдана наредила је 21. маја 1944. године четничка Врховна команда, Одсек за вероисповест, свима командантима корпуса, из пропагандних разлога.³²⁸

Четници Рудничког корпуса припремали су прославу у Дудовици неколико дана. На једној ливади је подигнута велика бина, укљашена заставама, сликама и цвећем, подигнуте су и шатре, пекле се гибанице, прасад, јагњад и један во, а ангажовани су и сви музичари из среза, глумци и књижевници из Београда. Сељацима околних села наређено је да што свечаније обучени дођу на прославу.

У току ноћи 26/27. јуна, 2. шумадијску бригаду водичи су превели преко реке Оњег и довели у Липарску шуму (код Брајковца, где је преданила на једној коси са које је осматрала место прославе, уз потребна обезбеђења и друге мере за што бољу припрему напада).

Пошто је закључио да нема довољно снага да четнике опколи, штаб бригаде је одлучио да их нападне из два правца: са 1. батаљоном од Брајковца, а 2. од Љига. У резерви је задржана ударна чета. Око 16 часова, 27. јуна, командант бригаде је издао заповест за напад (почетак у 18 часова). До почетка напада заповести су издале и ниже старешине. Сваком борцу и старешини био је објашњен задатак и указано на његов значај.

³²⁸ За прославу Видовдана у Дудовици командант колубарског среза издао је три наредбе. Првом је наредио да се у црквама одржи парастос „свима погинулим у борби за Веру и Отаџину од Косова до данас“, затим „зборови за све грађанство“, на којима ће се говорити о „значају Видовдана за српски народ“, а после зборова да се свим сељацима приреде игранке, приредбе и општа весеља. На свечаностима је наређено присуство свим члановима равнореских организација; другом, циркуларном, свим равнореским одборима у срезу да 27/28. јуна у поноћ упале ватре на брдима, а Дудовица да то учини на Закинцу, с тим да „четовође села изврше потребно обезбеђење како комунисти не би евентуално спречили ову прославу“. Трећом наредбом је регулисан церемонијал прославе 28. јуна (од 8 до 14 часова командант Рудничког корпуса врши смотру омладинаца од 18 до 22 године из 9 околних села и предаје заставе омладинским одборима; омладинци присуствују, затим, парастосу у чибутковачкој цркви, а затим дефилују испред команданта корпуса и представника цивилних и војних власти; на Јанковића ливади изводи се потом „Видовдански програм“ — песме, декламације, позоришни комад, који даје г;Јупа_Јлума11^ Београд Било је предвиђено да приредбу отвори Митар Баошић теолог из Београда, шеф пропаганде Рудничког корпуса, а завршну реч одржи Војин Д Војиновић, адвокат из Београда, командант среза Лазаревачког.

Четници су, по свему судећи, били уверени да су ликвидирали комунисте у Шумадији па су запоставили обезбеђење прославе. Да је тако види се и из тога што је одржана у рејону Лазаревачке бригаде а на обезбеђењу није била ниједна њена јединица (најближа њена два батаљона била су у Трбушници, удаљена око 10 км).

У Дудовици су се налазиле само штабне чете Рудничког корпуса, Качерске и Лазаревачке бригаде и сеоске страже околних села, свега нешто преко 100 четника.

Пребацивање 2. шумадијске бригаде у Липарску шуму, ипак, није остало незапажено. Командант једног батаљона Лазаревачке бригаде (Владан Мишковић) известио је 27. јуна команданта Рудничког корпуса:

„Сеоска стража из Брајковца известила је да је синоћ 26. о.м. око 20,00 часова, око 150 комуниста сишло низ Калањевачку страну низ Оњег и задржало се ноћас у Симиновића крају и Трнавцима, где су вечерали и одатле отишли у непознатом правцу. Изгледа да су се пребацили преко Кика за Шутце.

Ја се налазим са 100 војника на положају од Вагана па све до Трбушничког гробља. Пера Недељковић ми долази од Даросаве. Ако стигне раније претрешћемо Бистрицу, Трбушницу и Брајковац.

Командант бригаде наредио ми је да дођем данас са батаљоном у Дудовицу ради обезбеђења терена за Видовданску прославу, а Ви ми наређујете да останем на Вису. Како да поступим?³²⁸

Командант корпуса није поводом тога ништа предузео; или је обавештење потценио или га није на време добио.

Батаљони 2. шумадијске бригаде непримећени су посели полазне положаје и у 18 часова кренули у напад. Четнике, затечене раскомоћене и у веселом расположењу захватила је паника. Селњаци и гости који су присуствовали прослави полегали су на земљу, у заклоне. Њих је требало чувати. Командант Рудничког корпуса и команданти Лазаревачке и Качерске бригаде побегли су на коњима за Лајковац. За њима су бежале њихове штабне чете и сеоске страже, неорганизовано отварајући ватру. Убијено је неколико четника, међу њима и 2 пратиоца команданта корпуса. Ухваћен је један мајор, петоколонаш, који је по завршеној борби на мотоциклу стигао пред бину. Саслушан је и стрељан. Заплењено је 10 пушака, нешто муниције, део архиве Рудничког корпуса, већа количина хране и опанака. Похватани су делегати и глумци, који су, после Р³³, говора с њима, пуштени.

Батаљони су гонили четнике до реке Љиг и села Чибутковице и Барзиловице!. Ударна чета је прикупила мештани и остале грађане који су затечени око бине, па је са њима одржан политички збор. Говорио је политички комесар бригаде Слаша—Зечевић.

³²⁹ Архив ВИИ, ЧА, К-76, рег. бр. 46/3.

После збора бригада је вечерала. Музика је продужила да свира и весеље је трајало до пола ноћи.

Разбијање четника у Дудовици имало је много већи политички него војни значај. Делегати, глумци и мештани пренели су вест о партизанској победи у Колубару, Шумадију и Београд. Да би оправдали пораз, четници су говорили да су их нападе и разбиле велике партизанске снаге, које су прешле из Босне. Тим неистинама су и нехотице увеличавали успех бригаде.

Ово успешно ватрено крштење реорганизоване бригаде много је значило за јачање борбеног морала јединица, за самопоуздање бораца и старешина. Оно је и на најбољи начин демантовало пропаганду непријатеља да су партизани у Шумадији уништени и да четници сигурно држе контролу над њом.

РАЗБИЈАЊЕ ЧЕТНИЧКЕ ЈУРИШНЕ БРИГАДЕ У ДАРОСАВИ

Око поноћи 27/28. јуна, 2. шумадијска бригада је напустила Дудовицу и ујутру осванула у Гарашима, где је преданила. Увече се пребацила у Буковик, у заселак Јовановићи—Дражићи, ту провела сутрашњи дан и успоставила везу с О^ружним комитетом Крагујевца.

Делегат четничке Врховне команде у Шумадији, капетан I класе Серафим Неготинац, известио је 28. јуна Дражу Михаиловића да на подручју Авалског корпуса нема комуниста и да је командант тог корпуса формирао „Групуза акцију“: јш се стање на подручју Космајског корпуса поправља, али је организација]3~слаба; да су на подручју корпуса КГГ месне организације -недовољно организоване, да „има доста комуниста, симпатизера и јатака“ и да комунисти одатле упадају на подручје Рудничког корпуса. У том извештају он пише и ово:

„Злогласио место је село Даросава, о коме сам Вам много пута писао. Кад год дођемо у Даросаву и око ње увек је много комуниста. Линија комунистичког кретања је Гарашин—Шутици—Орловица—Ваган—Даросава—Жути Оглавак . . .

Љ Из Београда, као главног комунистичког резервоара, придлазе комунисти и попуна Гавају Губитке у својим одредима. Ми их јсватамо, сада на искрцим станицама, доста успешно.

*Лазовићева Подунавска зона изгледа да је још гора од Космаја, јер ухваћени комунисти тврде баГсу у његовој зони најмање прогањани и да могу са целим одредом, остати по 10 дана на једном месту“.*³³⁰

У јужној Србији је у то време формирано пет дивизија НОВЈ. Борба за ослобођење Србије појачавала се и изнутра. Непријатељи су се разапињали. Покушавали су да бране западне границе Недићеве Србије, а морали су да одвоје јаке снаге за гушење народно-ослободилачког покрета унутар ње. Истог дана кад је реорганизована 2. шумадијска бригада четничка Врховна команда је наредила да се у Шумадији формира Привремена команда шумадијских корпуса, а 8. јула 1944. наредила је IV групи јуришних корпуса да „очисти од комуниста Топлицу и Јабланицу“.

У Шумадији је тежиште четничког напора било усмерено на неутралисање села која су сматрала партизанским базама. Циљ им је био да у њима униште активисте и симпатизере НОП-а, пронађу базе у којима се крију, онемогуће сваки организован рад за НОП и одвоје оружане јединице (одреде и бригаду) од народа, као услов за њихово брзо уништење.

Село Даросава било је најјача партизанска база у крају: јевачком округу. То су четници "зналиГ^Зато^су^Тгосле борбе вођене 16. маја 1944^ у њој и околним селима стално дожали јуришну бригаду корпуса КГГ, његову елитну јединицу, која је контролисала село и вршила насиље над сељацима. Требало је да она изврши главни удар у борби против партизанских снага. Била је састављена од одабраних четника, најбоље наоружана, по злочинима и терору позната. Она је 27. јуна поново дошла у Даросаву и сместила се у заселак Осредак (Грујића куће), а њени мањи делови вршљали су и пљачкали по околини.

Командант јуришне бригаде наредио је сељацима из Даросаве, Прогорелаца, Рудоваца и Крушевице да 28. јуна дођу на збор код цркве у Даросави. Говорио је једино он о ерпству, Видовдану и „комунистима као највећим и јединим непријатељима српског народа“, претио комунистима и њиховим сарадницима, и завршио речима: „Овде више никад неће крочити њихова нога, то вам ја гарантујем“.

И наредна два дана Јуришна бригада је боравила у Даросави, а задужена домаћинства су јој носила храну.³³¹

Душан Петровић Шане је на састанку са штабом бригаде 29. јуна у Буковику (Црногорчев багремар) саопштио одлуку Окружног комитета да бригада нападне и разбије четничку јуришну бригаду корпуса КГГ у Даросави. Штаб бригаде је одмах приступио непосред-

31 Четници су тражили да им сељаци обавезно доносе за обед месо, што осиромашени сељаци нису могли увек чинити, без обзира на последице. Четници су их због то-а често тукли. Када су 30. јуна жене донеле вечеру Јуришној бригади на Осредак, један брадоња је прегледао вариво и просипао га ако је било без меса. Радојка Грујић му је објаснила да је касно обавештена, па није могла да спреми месо. Брадоња јој је ударио два шамара, што је Радојку наљутило па му је викнула: „Не питаш ме да ли ми деца имају хлеба да једу, већ тражиш месо за себе. Дуга је ноћ, биће и меса“.

Сукоб се тада на томе завршио. Те ноћи је разбијена четничка јуришна бригада. Наредне ноћи у село је упала четничка тројка, ухватила и заклала Радојку Грујић^збо! њене најаве.

ној припреми напада: преко политичких радника прикупио је податке о јачини, распореду и обезбеђењу четника. Штаб четничке бригаде био је у кући Јеврема Грујића, сарадника НОП-а, а остале јединице у њеној околини. Како четници нису открили присуство 2. шумадијске бригаде и њене припреме за напад нису ни предузели посебне мере обезбеђења. Одлучено је да се четници опколе, нападну и разбију у ноћи између 30. јуна и 1. јула.

Око пола ноћи водичи су развели јединице бригаде на полазне положаје за напад. Бригада је непримећена опколила четнике у засеку Осретку, у Даросави, а 1. батаљон је једну чету оставио на обезбеђењу у заседи према Жутом Оглавку.

Јединице су око пола ноћи истовремено кренуле у напад; ударна чета на штаб четничке бригаде, а 1. батаљон на остале њене јединице. Без отварања ватре дошли су до кућа у којима су четници спавали. Кад су око 2 часа отворили ватру, четници су изненађени и сањиви искакали из кућа кроз врата и прозоре и бежали у ноћ. Отпор четника био је слаб. После једночасовне борбе Јуришна бригада корпуса КГГ била је разбијена. Њена главнина је у маси насртала на положај 2. батаљона и пробила се ка Мисачи, а више разбијених мањих група пробило се у другим цравцима. Убијено је 13, а заробљено 29 четника. Мобилисани сељаци одмах су пуштени кућама, а активни четници саслушани и кажњени. Заплењена су 2 пушкомитраљеза, 30 пушака, 1 пиштољ, 4 ручне бомбе, преко 3.000 метака, 1 писаћа машина, 1 коњ са седлом, део четничке архиве, неколико фотографија о четничким клањима и нешто друге опреме.³³²

Из 2. шумадијске бригаде погинуо је борац Видо Влаховић Жућа.

Наредне ноћи, 1/2. јула, у Даросаву су се убациле кољашке тројка Јуришне четничке бригаде, ухватиле и заклале Радојку Грујић, Миљану Ћирић (мајку борца 2. шумадијске бригаде Драгољуба), Даринку Ћирић и њену кћерку Гроздану и запалили 3 куће.

Окружни комитет Крагујевца известио је 11. јула Покрајински комитет Србије о разбијању четника у Даросави:

„30. јуна напала је у свлу Даросави једну четничку бригаду. Том приликом убила је 18 четника, 26 заробила, запленила 2 лака холандска митраљеза и око 3.000 метака . . .”³³³

Нешто шири извештај послао је 1. јула Окружном комитету Младеновца:

„Наша бригада имала је ових дана две добре акције. Пре неколико дана напала је у селу Дудовици штаб четничког Рудничког корпуса, разбила га је и запленила драгоцену архиву. Том приликом убијено је два чупавца.

³³² Зборник, том I, књ. 9, док. бр. 56.

®³³³ Зборник, том I, књ. 9, док. бр. 18.

Данас је у саму зору напала у селу Даросави једну четничку бригаду. Бригада је убила 18 чупаваца (можда и више), заробила 26. Запленила 2 лака митраљеза (тулумбаши) и око 3.000 метака. Као што видите, акција је у приличној мери успела. Постарајте се да бригада и тамо изврши неколико бољих акција.

Код нас је реакција у приличној мери попустила. Велике снаге четника отишле су на фронт у правцу Ужица. Четници се труде да поново мобилишу и на тај начин надокнаде у броју . . . ,³³⁴

Разбијање четника у Дудовици и Даросави широко је одјекнуло у народу, а борцима и старешинама показало шта све могу да учине. Четници су, напротив, губили морал и самопоуздање. Свака нова мобилизација ишла им је све теже. Међу њима је почело превцрање.

ГРЕЛАЗАК БРИГАДЕ У МЛАДЕНОВАЧКИ ОКРУГ

Одлука да бригада пренесе дејства у младеновачки округ подетакнута је овим разлозима: да се после Дудонице и Даросаве избегну противакције Рудничког корпуса и корпуса КГГ, који су се ради тога прикупљали; да се онемогући несметано прикупљање четника у младеновачком округу (Космзјски одред то није могао учмнити сам); тај округ се налазио на комуникацији Београд—Ниш, коју су Савезници почели да бомбардују; подручје округа било је житородно, а непријатељ је журио да опљачка летину, па му је и то требало онемогућити; услови за попуну новим борцима и муницијом били су у њему повољнији; и, на крају, дејства су се преносила на подручје ближе Београду и Срему, одакле се очекивала попуна и подршка.³³⁵

Бригада је 1. јула прешла из Даросаве у Раниловић и Венчане, а одатле је 2. јула кренула за Дрлупу, где је разбила један четнички батаљон, а затим преко Дучине, Стојника и Баба пребацила се у Парцане, повезала се са политичким радницима космајоког среза и ухватила 2 четничка курира, који су јој дали детаљне податке о расгореду и онази четника у Подунављу. Са бригадом се кретао и Бора Дреновац Аца, инструктор Покрајиноког комитета СКОЈ-а.⁸³⁶

³³⁴ *Зборник, том I, књ. 20, док. бр. 156.*

³³⁵ У преписци између окружних комитета Крагујевца, Младеновца и Чачка било је предлога да бригада пренесе дејства на чачански, ваљевски и пожаревачки округ, али то, због ситуације у тим подручјима није остварено.

³³⁸ Дреновац је 3. јула писао Окружном комитету Младеновца: „Ја сам дошао овамо са бригадом. Потребно је да се нађемо са вама, а и са одредом, јер мислимо да се крећемо једно време на вашем терену. Потребно би било да неко од вас свакако, довече, раније изађе на везу са мном ради неких хитних ствари по којима сам дошао у договору са Павлом". (Архив Србије, ОК Мл.-708).

Бригада се 3/4. јула пребацила преко цесте и пруге Београд- - Младеновац, прошла кроз Поповић, и у Малом Пожаревцу њен штаб се састао са чланом Окружног комитета Младеновца Божидарком Дамњановић Киком.³³⁷

У то време непријатељ је био појачао своје онаге у округу, а оне своју активност. Немци, Бугари, Белогардејци, СДК и СДС на-лазили су се у гарнизонима из којих су мзлазили као казнене експедиције или потерна одељења против Космајског одреда. СДК и СДС покушавали су да спроведу на силу мобилизацију сеоских младића.

Најактивније непријатељеве снаге биди с^ четници Драже Ми-хаиловића. Командант Авалског корпуса('КГТ';'известно је 15. јуна Дражу Михаиловића да је смедеревски крај~7,резервоар ком^ниста^ у коме они имају своју штампу и антифашистичке организације," да су Смедеревски и Космајски корпус неактивни у борби „против комуниста", и предлаже да се веће онаге Млавоког корпуса упуте у Подунавље да га „очисте од комуниста". Затим наставља:

„У војном погледу комунисти су веома активни у тим краје-вима. У већини случајева у смедеревском крају нагиш одреди су принуђени на повлачење, а често су и јаче разбијени. . . Комунисти врше систематско чишћење тога краја од наигих људи.

Најтежа и забрињавајућа појава у тим крајевима јесте то што је добар део народа потпуно идеолошки опредељен у комунистичком духу. Многи сељаци постали су прави комунистички идеолози. При-моран сам да изнесем да је држање комуниста и њиховог вођства много коректније, него што је то случај са вођством наше организа-ције. У смедеревском крају четници пљачкају по одобрењу сво-јих старешина, који иду тако далеко да чак наређују и пљачку кућа партизанских присталица и то правојау казненом мером за њихову сарадњу са комунистима .. ,³³⁸

Треба претходно рећи да је четничко врховно руководство у то време било врло забринуто стањем своје организације у Шума-

³³⁷ У младеновачком округу тада су радили: Окружни КПУИРТ КПТ (секретар Драгослав Дража Марковић, чланови: Божидарка Дамјановић Кика, Марко Никезић, Јерко Михаиловић Душко и Петар Јока Бановац); Окружни комитет СКОЈ-а (секретар Радомир Николић Младен, чланови: Милорад Си-мић Жарко, Александар Виторовић Цига, Рајко Димитријевић и Петар Му-њас Љуба); шПир (председник Миливоје Пав-ковић Чича, чланови: Драгослав Дража Марковић, Светозар Миличевић Тоza, Чедомир Новичић, Бранко Катић Марко и Драга Секулић); Окружни одбор АФЖ (председник Божидарка Дамјановић Кика, чланови: Загорка Зага Та-дојковић, Живка Миличевић, Мара Радојковић, Марица Филиповић и Милка Урошевић).

³³⁸ јуну је формиран Срески народноослободилачки одбор Младеновца и Срески одбор АФЖ космајског среза. Антифашистичке организације обра-зоване су у свим срезовима, а у великом броју села биле су једина и стварна власт. Исто тако, у великом броју села деловале су сеоске борбене десетине.

Окружни комитет је имао своју технику, у којој СУ штампани „Кос-мајски борац", „Космајски омладинац" и други материјали.

³³⁸ Архив ВИИ, ЧА, К-54, рег. бр. 24/4—1.

дији и упоном НОП-а у њој. То се врло сликовито истиче и у једној наредби Драже Михаиловића, о[^] 25. јуна 1944, тајом наређује да се образује Привремена команда етничких корпуса ради „чишћења и дефинитивног уништења комунистичких трупа и симпатизера“. У тој наредби пише:

„У Шумадији комунисти су једино успели да у појединим насељима у зони Рудник—Космај—област Смедерева задобију своје симпатизере и да помоћу њих стално одржавају поједине групе под оружјем. Ове комунистичке групе с времена на време оживе и појачају се бројно достижући и по неколико стотина бораца, као што је био време бомбардовања Београда. У последње време примећује се да су ове комунистичке групе постале активније, врше нападе и убијања појединих национално исправних људи, настоје да придобију што више симпатизера и да учврсте своју организацију у народу преко својих симпатизера.

Иначе ове комунистичке групе нису нијојшто борбене способности. што с.е најбоље види из тога што су у последњим борбама са нашим јединицама претрпеле више пораза уз знатне губитке.

Неопходно је потребно да се ове комунистичке групе директно униште као и њихови симпатизери. Ово је већ Време да се униште, а то ће се постићи само ако се наше јединице, које треба ово да изврше, чврсто повежу међу собом и поведу међусобно повезане акције по једном плану. У овом циљу издато је већ наређење од Врховне команде да лице Трифков^{^^} командант Авалског корпуса, обједињава ове акције са снагама свога, Авалског корпуса, Смедеревског и Рудничког корпуса и корпуса Горске Гарде Њ. В. Краља...

СКРЕЋЕ СЕ ПАЖЊА КОМАНДАНТИМА НА КОЈЕ СЕ ОДНОСИ ОВО НАРЕЂЕЊЕ ДА ГА НАЈОЗБИЉНИЈЕ СХВАТЕ И ПРЕДУЗМУ СВЕ МЕРЕ ДА СЕ УСПЕШНО ИЗВРШИ. Имајући у виду да од успеха овог задатка зависи сигурност операција које треба да се развијају са главним нашим снагама на другим странама.

Напомена: У командама свих напред наведених корпуса имају се образовати неки јединици у кругу своје надлежности.

имају
" 339

Из ове наредбе се јасно види колики је значај четничка Врховна команда придавала Шумадији и колике је снаге остављала да је

³³⁹

Архив ВИИ, ЧА, К-4, рег. бр. 45/4. Пада у очи да командант Авалског корпуса не крије забринутост због тога што су села у смедеревском крају пала потпуно под утицај комуниста. Дража Михаиловић у својој наредби то покушава да прикрије. Прво, с потцењивањем пише о „комунистичким групама у Шумадији“, али истовремено активира све своје корпусе из Шумадије и обједињава њихова дејства у Привременој команди шумадијских корпуса (ПКШК). При томе наглашава да је надлежност ПКШК „искључиво акција против комуниста на означеној територији“ и да „овај задатак има у свим корпусима првенство над свим осталим пословима“: наређује и образовање преког војног суда у ПКШК, за „случај неизвршења наређења од Гило којег старешине из наведеног корпуса“, да ПКШК постоји „док се не исчисте комунистичке групе и њихови симпатизери“ и тражи да сваки дан радио-везом буде извештен како се тај задатак извршава.

одржи у својим рукама, затим какве су све мере предузимали четници за уништење шумадијоких партизанских одреда и 2. шумадијске бригаде, односно шта су те јединице значиле у то време у Шумадији. Дража Михаиловић је ту наредбу издао 39 дана после разбијања 2. шумадијске бригаде, случајно истог дана када је она реорганизована.

Крајем јуна и почетком јула среока руководства су извештавала Окружни комитет Младеновца о појачаним репресивним мерама непријатеља против сарадника НОП-а и народа уопште.

У подунавском и космајском срезу четници су стрељали и поклали велики број сељака, а СДК и СДС и Специјална полиција масовно су хапсили људе у Железнику, Сремчици, Рушњу, Раковици, Кнежевцу и Кијеву; у младеновачком срезу четници су стално претресали терен и заклали 13 сељака (у Ковачевцу 5, у Дубони 5, у Влашкој 2 и у Влашком Пољу 1), а у Младеновцу и околним селима хапшења је вршила Специјална полиција. Четничка штампа је преплавила села, покзтнавајући да оповргне и сузбије вести да су Британци напустили Дражу Михаиловића и четнике. У грочанском срезу четници су 22. јуна, у Малом Пожаревцу, заклали 15 сељака и били веома активни у претресу терена.³⁴⁰

Слични извештаји стигли су из посаваког и јасеничког среза. Сви стрељани, заклани и ухапшени сељаци били су сарадници НОП-а и пред непријатељем су се храбро држали.³⁴¹

БОРБЕ КОСМАЈСКОГ ОДРЕДА

После одвајања од 2. шумадијске бригаде у Парцанима, Космајски одред се 17/18. јуна 1944. пребацио преко цесте и пруге Београд—Младеновац, преданио између Ђуринаца и Малог Пожаревца, сутрадан у Поповићима, а 19/20. јуна прешао пругу између Мале Иванче и Умчара, преданио у рејону Ивковог брда (к. 271), и одатле 20/21. јуна упао у Дражањ, заробир, јј-нетника^ мобилисаиих сељака, и пустио их т^ућама, запленио 8 пушака, нешто муниције и опреме, а са мештанима одржао политички збор.

Одред је предаио на Петроњаку (к. 261), а ноћу се преко Дражња и Умчара пребацио на Маковицу. Предвече. 23^ ј.уна погинуо је командант одреда Душан Поповић Вуја,*"(нехотично је опалио метак из машингевера).³⁴²

На дужности команданта га је заменио Драгољуб Стефановић (Драга Петријевац).

³⁴⁰ Архив Србије, ОК Мл.-690, 691, 704, 706. и 710.

^{5,1} На пример, члан СКОЈ-а Тија Симић, омладинац из Малог Пожаревца, кога су четници заклали, није одао да се у његовој кући налази склониште Окружног комитета СКОЈ-а.

³⁴² *Зборник*, том I, књ. 9, док. бр. 51; Архив ВИИ, ЧА, К-118, рег. бр. 45/1, и Архив Србије, ЧА, „ДМ"-ГГ-161.

Поподне 23. јуна одред се пребацио у Друговац, у шуму ГГрњак, у којо^и је и преноћи-о. Ујутру 2-1 јуна из Суводола је у Друговац стигао Смедеревски корпус са Лреко гника и ту се задржао. Око подне су четници сазнали да се у Трњаку налази одред, па СУ се развили за борбу и око 14 часова кренули у напад, са лет бригада. Одред је нанад четника дочекао на положају. У борби која је вођена до сумрака убијено је 10 четника, више их је рањено, а 10 заробљено. Заплењено је 10 пушака и нешто муниције. Из одреда је погинуо 1, а рањена 4 борца. Четници су заробили рањеног командира 3. чете Павла Андрејића Косту и још једног борца, које су сутрадан стрељали. Одред се повукао на Маковицу. За време борбе од главнине одреда одвојило се 20 бораца, који су се сутрадан вратили у њеша^састав,³⁴³

И/26. јуна одред је поново водио борбу са Омедеревоким четничким^1абрНусбм у рејону Друговца. Неколико четника је убијено, заробљено је 7 мобилисаних сељака и пуштено кућама, а заплењено 8 гтушака. Из одреда су рањена 2 борца.³⁴⁴

Два дана каоније, 28. јуна, око 20 часова, одред је наишао на четничку заседу у рејону Бадљевица—Белућа и растерао је. Заплењено је 300 метака, четничка застава и нешто друге опреме. Из одреда су рањена 3 борца.³⁴⁵

Космајски одред је тешко излазио на крај са све јачим и активнијим четничким јединицама у Подунављу. Само захваљујући подршци народа, доброј обавештености и великој покретљивости успео је да избегне изненађења и ударе главних четничких снага, а уз то је користио сваку повољну прилику да нападне и разбије мање четничке јединице. У Селевцу је 1. јула напао и разбио један четнички батаљон. Убијено је 10 четника и заплењено неколико пушака.³⁴⁶

После 25. јуна командант Авалског корпуса прикупља четничке јединице према Подунављу и постепено тамо преноси тежиште дејстава свога, Космајског и Смедеревског корпуса. У 9 часова 3. јула он добија обавештење да се Космајски одред одмара подељен у три групе: Прва је у Луњевцу и Суводолу, друга у Бадљевици и Брдњаку и трећа у Малом Орашју. Наредио је овојим бригадама да одмах нападну све три групе. На прву је упутио 8. бригаду Смедеревског корпуса (око 150 четника са 5 пушкомитраљеза), да је набаци на остале снаге, на другу остале снаге Смедеревског корпуса, а на трећу — 3. бригаду Космајског корпуса КГГ.³⁴⁷

Одред је пратио покрете четника па је шиховој 8. бригади поставио заседу између Луњевца и Суводола, која је изненадном ватром убила 21 четника и запленила 20 пушака и нешто муниције. После те акције одред се повукао ка Биновцу.

³⁴³ Зборник, том I, књ. 9, док. бр. 51; У четничким и СДС документима забележено је да је ова борба вођена 23. јуна 1944 (Зборник, том I, књ. 21, док. бр. 117; Архив Србије, ЧА, „ДМ”-СК-9, 10 и 11).

³⁴⁴ Зборник, том I, књ. 20, док. бр. 158.

³⁴⁵ Зборник, том I, књ. 9, док. бр. 51, и књ. 20, док. бр. 158.

³⁴⁶ Зборник, том I, књ. 20, док. бр. 158.

³⁴⁷ Архив ВИИ, ЧА, К-28, рег. бр. 17/4.

Сутрадан, 4. јула, на Космајски одред је напало око 500 четника Авалаког, Омедеревског и Космајског корпуса. Одред је цео дан водио борбу е шима и постепено се повлачио (преко Малог Орашја) ка Дубони. У повлачењу је наишао на 2. и 3. батаљон 4. бригаде корпуса КГГ, напао их и разбио. Око 17 часова 3. бригада корпуса КГГ пошла је у помоћ тим батаљонима, али је било касно. Убијено је 11 четника, међу њима и командант тедног батаљона (наредник Павловић). После борбе вођене целог дана одред је увече стигао у Дубону.

За 17 дана самосталних дејстава, тј. од разанка са 1. батаљоном 2. шумадијске бригаде, Космајски одред је водио овакодневне тешке борбе против бројнијих непријатељевих снага, углавном четника Авалаког, Смедеревског, Млавског и Коомајског корпуса, највише у Подунављу. Одред је почетком јула имао три чете, са 121 борцем, међу којима је било 16 чланова и 15 кандидата за чланове КПЈ и исто толико чланова СКОЈ-а. Био је наоружан са 8 пушкo-митралеза (збројовки), 1 машингевером и 112 пушака.

РАЗБИЈАЊЕ ЧЕТНИКА ИА РАВНОМ ГАЈУ

Када се 2. шумадијска бригада предвече 4. јула сггуштала у Дубану, чула је да се у правцу Малог Орашја води жестока борба и да се постепено помиче ка Дубони. Ударна чета, која је била у претходници бригаде, прошла је кроз село и «а супротној стрхани поставила обезбеђење. У сумрак, око 20 часова, на њега су наишли наоружани људи који су, заустављени, одговорили да су четници.

Обезбеђење је отворило ватру и тако је дошло до пушкарања. Тек када је командир Ударне чете Бјаткић Кпначкић гтигзо нр положај, успостављена је веза са Космајским одредом и ватра прекинута. Али је до тада један борац из одреда пошнуо.

За Космајским одредом се кретала 3. бригада корпуса КГГ. Њен напад одбили су одред и Ударна чета са положаја испред Дубоне, у жестокој двочасовној ноћној борби.

У Дубони су се састали штабови 2. шумадијске бригаде и Космајског одреда. Штаб одреда је упознао штаб бригаде са ситуацијом, снагама и распоредом непријатеља, а овај њега с планом бригаде да се за неколико дана, преко јаееничког среза и Чумића, врати у крагујевачки округ. Договорили су се, природно, о заједничком дејству у Космају и Подунављу.

Око пола ноћи 4/5. јула бригада и одред су напустили Дубону и, у правцу Маковице, посели Стрменад (4к^382) и К>J335, јужно од села, да би са њих одбили могући удар четника који су претходног дана нападали одред.

У Дубону је 5. јула ујутро ушла 3. бригада корпуса КГГ, а дошла јој је у помоћ и летећа бригада Авалског корпуса. Од Малог Орашја и Бадљевице кретале су се бригаде Авалског и Смедеревског корпуса. Четници су били добили обавештење да је „комунистима стигло појачање из Космаја, на челу са Србом“. Око

10 часова кренуле су ка положају бригаде и немачке јединице са тенковима, и то од Младеновца и Умчара. Да их четници и Немци не би опколили, бригада и одред су око 10 часова налустили положаје и око 12 часова стигли у Селевац, у јасеничком срезу где су нешто касније одржали збор на коме је говорио политички комесар бригаде Славко Зечевић Влада.

Збор у Селевцу је завршен око 16 часова. После њега је пала јака киша. Од ње се на правцу кретања створило велико блато и надошла Јасегица, тако да више није била газна. То је знатно о[^]ежавало покрет пред концентрисаним четничким снагама које би бригаду вероватно оустигле и на Јасеници наметнуле борбу у неповољним условима. Процењујући новонасталу ситуацију штабови бригаде и одреда и политички радници променили су правац кретања бригаде и донели смелу и ризикантну одлуку, коју четници нису очекивали: да се преко Друговца врате назад у Подунавље и разбију концентрисане четничке снаге.

Штаб се послужио и малим лукавством. Узео је водича за кога се знало да је наклоњен четницима, да бригаду наведе према Чумићу. После пола часа марша, водич је отпуштен са образложењем [^]а има бораца који одатле познају пут до Чумића. Водич је одмах обавестио четнике о покрету бригаде, на шта је штаб и рачунао. Одмах за њим вратили оу се, преко Азање, бригада и одред. Ударна чета је после пола ноћи као претходница прошла кроз Друговац и посела једну косу на путу Бадљевица—Мало Орашје, где је остала на обезбеђењу, а главнина бригаде је посела куће на крају села, према Малом Орашју.

Када су бригада и одред напустили Дубону, немачке јединице еу се повукле у Младенован. Главнина четничких снага Авалског, Смедеревоког и Космајоког корпуса посела је Мало Орашје и Дубону, у којој је остала 3. бригада корпуса КГГ.

Командир посадне чете Михаиловца и Врбовца известио је 5. јула команданта Смедеревског корпуса:

„На дан 5. јула око 6.30 часова једна група од 100 партизана бгша је испод Врбовца у шуми, заселак ка пружи. Исто сам на непознат (анониман) начин известио Немце, да поседну пругу да се не би пребацили за Коларе, који су то и урадили. Партизани су само ишли да траже храну и јуче су се повукли за Селевац..“^{тш}

Четницима су се у Дубони „изгубили“ бригада и одред. Њихова појава у Селевцу и Азањи и покрет ка Чумићу су их збунили, и помели. Поред тога, командант Смедеревског корпуса и неки команданти четничких бригада нису добро прихватили новопостављеног команданта Привремене команде шумадијоких корпуса, па нису ни извршавали његова наређења. Ипак, под том командом налазиле су се јаке четничке снаге.³⁴⁸

Архив ВИИ, ЧА, К-54, рег. бр. 26/4.

Према извештају ПКШК од 25. јула 1944. у борби су 6. јула учествовали: Авалски корпус, 1. група бригада (Грочанска, Врачарска и летећа бригада), са 400 четника, једна бригада Смедеревског корпуса, са 50 четника, 3. бригада корпуса КГГ, око 150 четника и одред СДК од 150.

У таквој ситуацији, бригада и одред су ноћу непримећени ушли у Друговац, око кога су били четници, и ту се припремали за напад на главнину четничких снага у Подунављу. План је био: бригада напада оононим правцем Друговац—Равни гај—Мало Орашје, а одред избија на леви бок четника и, у исто време кад и бригада, напада правцем Биновачка коса—Мало Орашје.

Нешто пре 12 часова, 6. јула, одред је отишао на своју страну, а ускоро је из Друговца кренула бригада. У претходници бригаде ишла је ударна чета, за њом 1. батаљон. За обезбеђење напада од Велике Крсне, као заштитница и резерва бригаде, остављен је 2. батаљон на Косаној јарузи (к. 259).

Четничко обезбеђење је отворило ватру на ударну чету са Равног гаја, али га је она брзо присилила да се позуче. Главни четнички ноложај био је на путу Мало Орашје—Дубана, на Равном гају, око 1,5 км испред Малог Орашја. Ударна чета је покушала да јуришем збаци четнике са њега. Дошло је до жестоке блиске борбе. У јуришу су погинули политички комесар чете Станимир Пауновић Уча и један борац. Четници су чврсто држали положај, одбили јуриш чете, а и сами вршили противнападе.

Око 15 часова, командант 2. шумадијоке бригаде увео је из покрета у напад 1. батаљон, на левом крилу ударне чете, са задатком да збаци 3. бригаду корпуса КГГ са иоложаја на путу Мало Орашје—Равни гај—Дубана. Са батаљоном су пошли командант бригаде и његов заменик.

Батаљон је стрелачним стројем избио у висину положаја ударне чете, отворио ватру и одмах прешао на јуриш. Четници су се упорно бранили, па је дошло до борбе прса у прса. Најјешћа борба вођена је око раскрснице путева (к. 273). Батаљон и ударна чета су успели да одбаце 3. бригаду и 3. батаљон 4. бригаде корпуса КГГ ка Дубони, а 4. батаљон 4. бригаде корпуса КГГ и штабну чету 3. бригаде тог корпуса ка Малом Орашју. Тако је заузет четнички положај Равни гај—раскрсница (к. 273).

Напад 1. батаљона и ударне чете заустављен је на четничком положају испред Малог Орашја. Њега су бранили: 1. група бригаде Авалоког корпуса, једна бригада Смедеревског корпуса, 4. батаљон 4. бригаде и Штабна чета 3. бригаде корпуса КГГ. Борба је била врло жестока. Погинуо је заменик команданта 1. батаљона Богдан Опачић и још неколико бораца. Четници су вршили противнападе, али су се 1. батаљон и Ударна чета крајњим напрезањем задржали на овојеном положају и учврстили га. У најкритичнијем тренутку борбе, када је 1. група бригаде Авалаког корпуса почела да наткриљује 1. батаљон, а Космајоки одред још није био прешао у напад на четничко лев^КрШГОТЧсако ле било планирано када ј^већ и муниције почело да нестаје, командант бригаде је увео у борбу резерву, 2. батаљон. Батаљон је трчећим кораком избио на десни бак Јуришне [бригаде Авалаког корпуса и одмах пошао на јуриш. Био је то снажан и изненадан јуриш, који је приморао четнике да се повуку. У јуришу је рањен командант батаљона Душан Павловић Бора, па је команду над батаљоном преузео командир 1. чете, Милорад Прокић, и јуриш успешно привео крају.

У исто време, са последњим месецима, јуришали су и 1. батаљон и Ударна чета. Четнике је захватила даника. Командант Јуришне бригаде Авалског корпуса, мајор Радован Минцић?, покушло је да их заустави и организује претивнапад, али је тада погинуо. У тама тренутку гаојавио се и Космајеки одред и напао леви бок четника, због чега су се још више ујлаШчили7-ЧеТГОци су се у нереду оовлачили ка Умчарима. Наставио је да их гони Космајски одред, а бригада се вратила на Равни гај.

Борба је завршена око 19 часова потпуним поразом четника. Бригаде Авалског корпуса, (ТЈва? корпуса КГГ и (ЈедМаГСмедеревског корпуса биле су разбијене. Авалски корпус (ЈедЧибвукао у грочански срез, Смедеревски се у деловима вратио у подунавски и јасенички срез, а бригаде корпуса КГГ павукле су се у младеновачки и космајски срез. Примера ради — 3. бригада корпуса КГГ прикупила се у Ковачевцу тек после два дана, 8. јула.

Непосредно у борби учествовало је око 950 четника и припадника СДС. Још око 400 четника, главнина Смедеревског корпуса, налазило се у то време у Селевцу и Азањи. Према плану ПКШК, требало је да они нападну 2. шумадијону бригаду и Комајски одред с југа (с леђа) и заговоре обруч око њих на прастару између јединица корпуса КГГ и Авалоког корпуса. Командант Смедеревског корпуса оравдао је неучествовање у борби шхјавом партизана у Азањској Алији и борбам са њима (партизана тамо уопште није било). Радило се, вероватно, о нетрпељивости четничких командирана.

Према извештају штаба 2. шумадијске бригаде од 1. августа 1944, у борби на Равном гају убијено је 12 стражара СДС и 74 четника, заробљено 13 (мобилисани сељаци који су пуштени кућама), а заплењено 74 пушке, 2 пиштоља, нешто бамби и муниције.

Из бригаде је погинуло 11 бораца, а међу шима и заменик команданта 1. батаљона Боцан Опачић, командир 1. чете 1. батаљона Велимир Јокоимовић, политички комесар ударне чете Станимир Пауновић, борци Слобадан Стефановић, Лаза Лазаревић, Загорка Глишић-Димитријевић. Рањено је 16 бораца: Иван Стефановић Срба, командант 2. батаљона, Душан Павловић Бора, борци Иван Кузмановић Манса, Мирослав Дамњановић, Бранка Дугалић и још 11 бораца. Из одреда је погинуло 4, а рањено неколико бораца.³⁵⁰

³⁵⁰ *Зборник*, том I, књ. 9, док. бр. 56. Аутор је наишао на врло различите податке о губицима четника: Среско руководство Младеновца 31. августа 1944. пише: „Четници су изгубили у Орашју 2 команданта батаљона, 1 команданта бригаде и 40 четника“ (Архив Србије, ОК Мл.-824); „Погинуло је 18 активних четника“ (*Зборник*, том I, књ. 9, док. бр. 18); Среско руководство Гроцке, 18. јула: „Из Гроцке погинуло 30. Погинуо је имајол Реља“ (Архив Србије, ОК Мл.-751); иГ66 Ђосмајског одреда, 31. јула: „Убијено је 86 четника, међу којима велики број руководилаца“ (Архив Србије, ОК Мл.-765); Р. Пауновић, *Непокорени Друговац* стр. 136: „На Равном Гају је погинуло 78 четника“; С. Костадиновић, *Надомак Београда*, стр. 92: „Погинуло је 86 Јетшса“. Према сећања неких учесника: „Убијено је 86 четника и жандарма од којих 8 официра, заробљено око 20 мобилисаних сељака и пуштено кућама, заплењено око 50 пушака, 5.000 метака, неколико бомби и архива ПКШК. Има неслагања и у подацима о броју погинулих бораца бригаде и одреда. Р. Пауновић у књизи *Непокорени Друговац*, стр. 136: „Погинуло је 11 пар-

Погинули борци бригаде и одреда еахрањени су око 19 часова уз војничке почасте, поред једне шуме, на месту борбе. Тежи рањеници омештени су, тајно, ноћу, на лечење и чување у Друговац и Луњевачку шуму. Око 19.30 часова ишмандант бригаде је по куриру Драгомиру Грујићу упутио извештај о борби Душану Петровићу.³⁵¹ Бригада је преноћила у Друговцу.

У извештају штаба Космајског одреда, од 31. јула, о борби код Малог Орашја пише да су се четници концентрисали на коси Бадљевица—Мало Орашје не да би нападали већ да би се бранили; да је њихов положај имао испред себе 500—1.000 м брисаног цроотора и био погодан за одбрану; да је напад на њих извршен са више страна и да су се четници грчевито бранили и са партизанима за гуше хватали, итд.

Окружни комитет Младеновца извештава 10. јула Покрајински комитет Србије:

*„6. јула Одред и Бригада су имали жестоку борбу са непријатељем који је довукао велике снаге у јачини у око 1.500—2.000 људи. Сконцентрисане су банде чупаваца из читавог нашег округа... Непријатељ је страховито потучен... Ту своју акцију они су припремали дуже времена... Непријатељ је имао велике губитке. Убијен је 1 мајор, командант јуришне бригаде, 1 капетан, 2 поручника, 1 потпоручник, док је 1 капетан, командант јуришне бригаде, тешко рањен. Заплењена је болница читава, преко 30 пушака, неколико револвера. 10 коња јахаћих, муниција и доста другог материјала. Ми, Одред и Бригада, имали смо 8 погинулих и 17 рањених (које лакше, које теже). И поред великих наших губитака, ово је једна велика наша победа и озбиљан удар непријатељу...“*³⁵²

У извештају упућеном Покрајиноком комитету Србије 17. августа, комитет даје и нове податке:

„У јулу су се одред и бригада кретали заједно и имали низ тешких и успешних борби са четницима, од којих је највећа била

тизана, а 16 рањено“; „Пошнуло је 8 другова и неколико рањено“ (Зборник, том I, књ. 9, док. бр. 18); С. Костадиновић: „Одред и бригада имали су 11 погинулих и 14 рањених“. Према сећањима Ж. Белошевца погинуло је 11, С. Зечевића 9, Д. Грујића 12—13, С. Андрића 14, итд. На споменику на Равном Елцу—III је да је погинуло 15 бораца јвероватно 11 из бригаде и 4 из одреду

³⁵¹ Окружни комитет Младеновца рачунао је на дуже задржавање бригаде у округу. Секретар комитета Драгослав Дража Марковић писао је 7. јула члану тог комитета Јерку Михаиловићу Душану, да се прикључи бригади и остане с њом док је на том терену (Архив Србије, ОК Мл.-723). Истог дана писао је М. Никезићу, члану комитета, у Посавину, да је бригада стигла и да остаје „на нашем терену док ти не свршиш тај посао, да би нам помогла. Тако смо се споразумели“. (Архив Србије, ОК Мл.-721).

³⁵² Архив Србије, ПКС-608; Зборник, том I, књ. 20, док. бр. 158. На документу пише „10. VII. 44. г., а у њему се описују борбе од 15. VII 44, па је вероватно да је извештај од 20. јула 1944. године.

у Ораију, где су четници имали 86 мртвих и рањених, док смо ми имали 28. Наше снаге биле су 300 б&раца, а четничке преко 1.500. Разбијени су тако да није~било~после борбе четничке групе~веће од 30".³⁵³

Разбијање здружених снага три четничка корнуса у тешкој и жестокој четвороасољш гају велики је уопех бригаде. Четници су били три Јлуз^Јбројнији ~од бригаде и одреда у снагама, непосредно ангажованим уборБи, а у укупним снагама и четири пута. Немци и СДК били су спремни да воде заједничку акцију с њима, а ови су располагали довољним количинама муниције. Било је то први пут да су четници, и поред таквог бројног односа снага, посели положаје да би се бранили, а иницијативу за напад преггустили 2. шумедиокој бригади. Упорно су се борили и све су учинили да разбију бригаду и одред, али уместо успеха претрпели највећи пораз у Подунављу, па и Шумадији. —„^Бригада је смело и вешто вођена. Извела је маневар према Чулшћ^? а у току ноћи се вратила у Друговац, обманула четнике и ушла унутар њихове канцентрације. Обезбеђење, осигурање и извиђање било је на висивни, па су сви четнички покрети на време уочени. Одлука штаба да нападне и разбије главнину четничких снага била је веома смела. Штаб је снаге добро и правилно користио, нарочито резерву. Борци, старешине и јединице енергично су ЈЈфишали и упорно се борили. Све су то елементи који су допринели овој блиставој победи.

Пораз четника на Равном гају снажно је одјекнуо у Подунављу и целој ТЗГумадтрГ Четниии ниоу могли одбранити ни западне границе Србије од упада дивизија НОВЈ, а ни угушити НОП у Шумадији. У Шумадијп__аа&ЈЗ^нд за иеку Јвећу акцију. Расположење народа за борбу против непријатеља и издајника нагло је порасло, а уитцај четника стрмоглаво је падао. О променама које су се дешавале у данима после разбијања четника у Подунављу говоре и три узастопна извештаја Сроског комитета КПЈ Младеновца. У првом, од 9. јула 1944, пише:

„Расположење народа одлично, нарочито после борби које су водиле наше јединице у Подунављу и околини... Непријатељ је ове недеље концентрисао око^ 1.000—1.500 четника на нашем тереу... Са њима је дошло \$ четвртак 6. јула о.г. до судара између Друговца и Ораија, у коме смо им задали одлучујући ударац. Њихове су снаге разбијене.Један део под командом Лазовића потиснут је у јасенички срез, док су главне снаге морале да се повуку до Тлудараг^а. Убијен је њихов командант, мајор по чину (наводно из врачарског одреда), заплењена је штабна архива и болница, имали смо око 20 губитака.

Пошто смо се читаву недељу дана кретали са бригадом на политичком раду нисмо ништа радили".³⁵⁴

³⁵³ Зборник, том I, књ. 20, док. бр. 163.

³⁵⁴ Архив Србије, ОК Мл.-728.

У другом извештају, од 16. јула, стоји:

„Непријатељске снаге су борбом у Орашју потпуно разбијене... Четници се после тога задржавају поред вароши, у друштву са Немцима ...”³⁵⁵

А у трећем, од 23. јула каже се да отпор нарада непријатељу расте и да од борбе у Мпж^{ТМ} Ораттју_Ј^о_писања извештаја четници у^селима нису вршили насиље.³⁵⁶

Тешко стање међу~четницима и њиховим сарадницима после барбе на Равном гају види се и из њихових извештаја. Један пријатељ команданта Смедеревског корпуса, који се потписао као „џика Таса”, писао му је 7. јула из Осипонице:

„Када сам јуче увече стигао у село сахрањивано је 7 војника из Пириватришевог одреда. Ја и Леца не смемо више <За седимо у селу. Кукњава до Бога, само што нас не нападну. Сељаци да нас побију, а нема нам још једно<п> Јве|зрватно осми-жагинуљи — И. Ђ). Зато сам просто у лудилу. Јога се пронео глас да су нам страдали људи и кола што смо послали з^ну за Равну Гору. Чудо једно, не знам шта да радим ГГ7~Та морам да бгдам из села. Апсолутно не могу остати у селу. Дођите Ви мало, ако то може да се стииша”^{35m}

ГРОДНЕВНЕ БОРБЕ НА КОСМАЈУ

Пасле сахране изгинулих бораца на Равном гају, бригада и Космајски одред су се вратили 6. јула увече у Друговац, где су вечерали и оставили део рањеника, а затим се пребацила у Луњевац. Сутрадан, 7. јула, смештен је у Јушевцу други дер|рањеника (међу Ђшма и командант 2. батаЈ^она_Душан_ЦавловиН^Бора). Борци су чистили оружје и уређивали опрему. Штаб бригаде и део чланова Окружног комитета Младеновца проучавали су правце |којим би се бригада вратила у крагујеваки огеруг. Око падне је командант извршио омотру бригаде. После подне стигао” је курир од Душана Петрбвића са наређењем да се бригада врати у крагујевачки акруг. Бригада и одред су кренули правцем Бадљевица—Маковица—Ковачевац, преко Космаја. У први мрак, колану су на положају испред Кавачевца дочекали ватрам четници. После њихозог разбијања бригада је преноћила у Ковачевцу.

”Ујутру о. Јула бригада^иод|7ед су или пакрет према Космају. При изласку сунна прешлц-су^^ст% и пругу Младеновац—Смедеревска Паланка и продужили периферијам Младеновца, поред бање Селтерс, према Кораћици. Наилазак бригаде и одреда изненад|ио је непријатеља у Младенавцу. Узбунио је своје јединице, пасео положаје у траицг ^р^т^ња партизангке-колоне и остао у приправности, да се брани ако буде нападнут.

³⁵⁵ Архив Србије, ОК Мл.-739.

Архив Србије, ОК Мл.-755.

³⁵⁷ Архив ВИИ, ЧА, К-94, рег. бр. 6/5.

Око 9 часова претходница је испред Кораице наишла на четничку заведу и заробила је (4 четнижа, 1 је побегао). Претходница је изненада упала у центар села, где је било седиште Космајског корпуса КГГ, растерала штаб корпуса и 1. батаљон његове 3. бригаде и опколила 9 чегвичких официра у сеокај кафани. После краће борбе кафана је запаљена, па су се четници делом угушили, а делом изгинули. Заплењено је 9 пиштоља, нешто муниције и 2 јаћаха коња. Ухваћени су шеф пропаганде Космајаког корпуса, председник равнорског одбора и његов рођак и после саслушања осуђени и стрељани.

У извештају среског руководства Младеновца од 16. јула о тој борби пише:

„Наше јединице су прошле у прошлој недељи преко Кораице и том приликом ликвидирали 7 нетоколониша. Одјек ове акције је огroman у читавом срезу. Кораићани се диве партизанима и њиховој праведности поштосу убијени само организатори, док остало становништво није дирао ..”³⁵⁸

Дак је претходница колоне потискивала четнике из Кораице, а колона се кретала ка врху Космаја, заштитницу, јачине чете, која је напустила село, сустигло је 80 немачких војника са неколико танкета и оресни одред СДС из Младеновца. Дошло је до борбе на јужним падинама Космаја, која је вођена до мрака. Погинуо је један борац бригаде, Губини непријатеља нису утврђени.

Бригада и одред су преноћили на Космају. Сутрама, 10. јула, борбе су настављене. Ка врху Космаја (триг. 628) непријатељ је нападао из два правца: од Кораице, са снагама које су ту биле од претходног дана, и из Сопота, са Среским одредом СДС и једном неманком јединицом. Оба напада су адбијена. Бригада и одред су и 9/10. јула преноћили на Космају.

Штаб бригаде и штаб одреда су оценили да непријатељ прикупља све веће снаге и стеже обруч око њих на Космају, па су се одлучили за пробој V правну Рогаче—Раниловића—Жутог Оглава^{ка 359}

Ујутру 10. јула бригада и одред су кренули са врха Космаја ка Рогачи. Наишли су на Срески одред СДС и Гемачку јединицу, ноји су нападали од Сопота, и у борби с њима убијено је 6 непри-

³⁵⁸ Архив Србије, ОК Мл.-739. Зборник, том I, кн. 20, док. бр. 158.

³⁵⁹ За затварање обруча око бригаде и Космајског ошоса на планини Космају ангажоване су непријатељеве снаге ових рејона: из Кораице (80 немачких војника, неколико танкета и срески одред СДС из Младеновца; из Сопота (један вод Немаца и Срески одред СДС); из Рогаче (Липовачка и Посавска четничка бригада Авалског корпуса, 200 четника); из Раниловића—Дрлупе (Лазаревачка четничка бригада, 250 четника); из Кошутце (к. 461)—Амерића (два батаљона и Штабна чета корпуса КГГ. око 120 четника); из Пружатовца—Кораице (Јуришна бригада Опленачког корпуса КГГ око 500 четника). Још су биле ангажоване 2. и 4. бригада корпуса КГГ и Орески одред СДС из Аранђеловца, али им је распоред, из расположивих докумената, нејасан.

Ујутру је Јзидо ангажовано око 1.500 непријатељевих војника. Акција је трајала три дана.

јатељевих војника (1 Немац, 4 припадника СДС и 1 четник), а остали су ее повукли ка Сопоту. Један борац бригаде је погинуо. Када 1су бригада и одред ушли у Рогачу, непријатељ је из Корашнице избио на врх Космаја.

Из Рогаче еу бригада и одред наставили покрет у правцу: Ковијона—Прокоп (к. 270)—Раниловић. У претходници је био 2, а у заштитници 1. батаљон. Испред Прокопа је 2. батаљон наишао на положај Лазаревачке четничке бригаде. Батаљон је из покрета прешао у 1пшад," али су га четници зауставили јаком вагром. И друга, поновљен, напад завршио се без успеха. Погинуло је 5 бораца, међу којима учитељица Живка Хорватовић.

Још док је трајала борба, штаб Оригаде је уочио да непријатељ није затворио долину реке Турије, преко Раниловића. Одмах је у том правцу упутио 1. батаљон и Космајски одред. Кроз Раниловићке забране они су неопажено подишли положају Качерске четничке бригаде, изненада је напали и одбацили ка Жедведњаку (к" 353X Први батаљон је одмах~окренуо" према истоку и посео линију: Друмић (к. 255)—Мисача. На тај положај је наишао део Опленачког четничког- корпуса КГГ, из Велике Иванче, али је после краће борбе одбачен ка Орашцу. Неке јединице тог корпуса претходно су забуном отвориле ватру по Лазаревачкој четничкој бригади на Прокопу. Док су четници изгладили неспоразум, 2. батаљон се са Прокопа пробио за главнином бригаде.

Тако су се бригада и одред 10. јула пробили са Космаја у рејон Жути Оглавак—Даросава. У прегледу ситуације у београдском округу од 7. до 10. јула 1944. даје се овакав закључак о тај барби:

„Ови догађаји јасно говоре о јачини комуниста и њиховој умешности у герилској борби. Ми морамо доста од њих да научимо ...”

Продор бригаде у Подунавље и њен повратак у крагујевачки округ били су врло успешни. И на Равном гају и на Космају бригада и Каомајски одред успешно су водили борбе са 3—5 пута бројнијим непријатељем. Бригада се показала као већ прекаљена јединица, високог борбаног морала и велике борбене вредности, способна за самосталне и веће борбене задатке. То је највише допринело угледу НОП-а, јачању вере и сигурности нарада Шумадије у победу и његовам одлучнијем, бржем и масовнијем опредељивању за НОП.

БОРБА ЗА ЖИТО

Средином 1944. године било је очигледно да се приближава дан ослобођења Шумадије. Али оку-патор је и тада тежио, између осталог, да жито сазрело на шумадијоким њивама, као и ранијих година, обезбеди за себе. За Немачку и њене оружане онаге храна је већ била велики проблем.

Оружани одреди и апарат квислиншке Недићеве владе били су врло активни у збирању летине, љеном одузимању од сељака. И сам Недић је често држао говоре и пожуривао прикупљање летине, наводно због тога да је „Внглези не запале из авиона“. На том послу били су ангажовани и четници Драже Михаиловића.

Они и недићевци су по селима, код сваке вршалице, заједнички контролисали оваки килограм ^овршеног жита. Рад вршалице одобравали су срески начелници. Власници су уписивали у добијене књиге сваки килограм жита. Књиге су контролисали општински органи квислиншке власти и четници, а њихови оружани одреди обезбеђивали су рад вршалица.

Кад су 2. шумадијска бригада и одреди почели да опречавају вршидбу, штаб Опленачког четничког корпуса КГГ сачџао је све власнике вршалица, 16. јула у Шаторњи и наредио им, под претњом смрти³⁶⁰ да морају наставити]зад. Сличне мере предузели су и други корпуси.

Против пљачке жита борио се НОИ Шумадије. Сељаци су знали то да цене и настојали су на све начине да што више жита сакрију од окупатора и издајника.

Окружни комитет Крагујевца штампао је 10. јула илустровани летак „НИ ЗРНА ЖИТА ОКУПАТОРУ“, у коме, између осталог пише:

„Наш хлеб, наше злато, наш труд и зној, који жути и зри на нашим пољима, хоће крвави окупатор са својим слугама да нам пљачка.

Не дајте ни комад хлеба окупатору — Немцу, Немцу паликући и разбојнику.

Не дозволите да наши хамбари остану празни...

Не дати жито окупатору значи задати му тежак ударац, значи убрзати час коначног ослобођења.

Не дати жито значи помагати борбу наших великих Савезника за слободу читавог народа народног човјечанства, за слободу своје рођене домовине ...

Ни једног зрна жита окупатору!”³⁶¹

Тежиште војног и политичког рада и у младеновачком округу, које је било житородније било је на спасавању летине од пљачке окупатора. Окружни народноослободилачки одбор и штаб Космајског одреда издали су тих дана летак у коме је писало:

„Нека погани издајнички олош прети и терорише, нека се окупаторске слуге упињу, како би боље извршиле наређење својих пропалих швапских господара, како би што успјешније спровеле пљачку наше жетве. То је њихова дужност, зато их окупатор плаћа, зато ће и они добити део опљачканог плена . . . Наш најбољи

³⁶⁰ Архив Србије, ОК Ар.-468.

³⁶¹ Архив за раднички покрет Југославије, Србија 11/247.

ударац јесте — јединствена и одлучна борба за одбрану жетве. И то ми можемо. Ми смо то доказали у одлучним борбама код Орашја, Биновца, Сибнице, Сопота и Кораћице ...

Сви у борбу. Сви у свети бој за слободу. Ни зрна жита окупатору. Ни прегршт жита поганима и издајницима. Кримо нашу жетву! Палимо вршилице .. ,¹⁹⁸²

Руководство КПЈ младеновачког среза известило је 16. јула Окружни комитет да је „народ све борбенији и тражи одбрану жетве“, а руководство коемајског среза да „народ прихвата борбу за спас жетве“³⁶³

У борби за одбрагу жита најделотворнији су били бригада, цдреди, самосталне борбене и сеоске борбене десетине. Они су разбијали непријатеља који је чувао вршалице и обезбеђивао вршидбу, палили књиге и евиденцију овршеног жита, забрањивали рад попиоивачима, контролорима, договорали се са влаонцима вршалице и сељацима како да се што више жита сачува, онеспособљавали вршалице и сл. Онда где се није могао постићи споразум, предузимали су и оштрије мере.

После пробоја са Космаја, бригада и Космајски одред су 10. јула пред мрак стигли у Даросаву и Буковик, где су се повезали са делегатом Покрајинског комитета Србије Душаном Петровићем.

У крагујевачком округу четници су почели да обнављају и учвршћују своје организације, курири су им редовно пролазило кроз села, обавештајна служба се активирала, а окупатор се, са њима и осталим својим слугама, припремао за пљачку жита. Да би се успешније сузбила непријатељска делатност, а бригада „растеретила“ ситних акција, поново су формиране две ударне бригадне групе, једна под командом Душана Репца (Пере Књижара), а друга под командом Бранка Ковачевића (Жике Морнара), уместо кога је дужност командира ударне чете бригаде примио Светомир Андрић (Света^Дарасавац).

Штаб бригаде је 10. јула 1944. издао и проглас којим позива Шумадинце у борбу. Он се завршава речима: „РАТ СЕ ПРИБЛИЖАВА КРАЈУ! ИИКАДА СЛОБОДИ НИСМО БЛИЖЕ НЕГО ДАНАС. УЧИНИМО СВЕ ДА ДО ЊЕ ШТО ПРЕ ДОЂЕМО“.³⁶⁴

Бригада и Космајоки одред пребацили су се 10/11. јула из Буковика у Крушевицу (где су преноћили) и тако ушли у колубарски срез, у коме је тада била на онази „Оперијална наредба“ четничког команданта среза, од 6. јула 1944. године, којом је предвиђено:

„1. — Сви грађани села Крушевице, Рудовца, Трбушнице, Брајковиц, Бистрице и Дубовице у случају доласка комунистичких наоружаних група, чим их осете, дужни су са својим фамилијама напустити своје домове и побећи у суседна села, а комунисти нека уђу У празне куће. Сва она лица која се буду затекла у селу после

³⁸² Архив Н РПС бр. 9335.

⁸⁸³ Архив Србије, ОК Мл.-739, 740 и 742.

³⁸¹ Зборник, том I, књ. 9, док. бр. 17.

упада кољуниста, а не напусте своје домове, сматраће се као њихови симпатизери, саучесници, сарадници и јатаци, и као такви биће одмах уништени заједно са целом својом фамилијом и покретном имовином.

2. — Сви остали грађани суседних села у која би избегли грађани дошли дужни су одмах на све стране упутити курире ради оружаних одреда, поред већ постојеће обавезе самих мештана где су комунисти већ дошли.

3. — Одбор ће одмах по пријему ове наредбе сазвати ванредни збор свих грађана свога села и на истом предњу наредбу јавно саопштити. Одбори из села тачке 1 ове наредбе, поред јавног саопштења, доставиће на потпис свим грађанима односно сваком старешини куће, и по извршеном саопштењу ову наредбу са потписом свих грађана вратити потписаноме неизоставно до 10. јула 1944. године .. .¹³⁶⁵

Бригада и Космајски одред еу осванули 11. јула у Крушевици. У засеоку према Прогореоцима одмарали су се 1. батаљон и одред, а у оном према Трбушници 2. батаљон. Нико од сељака из Крушевице и околних села није поступио по „Специјалној наредби“ четничког команданта среза, која је тек ступила на снагу.

Из Трбушнице су у ованауће наишли батаљон Лазаревачке бригаде и срески одред СДС из Лазаревца. Обезбеђење 2. батаљона зауставило их је ватром. На положај је брзо стигао читав 2. батаљон, прешао у напад и присилио четнике да се повуку преко Стубичког висица а одред СДС ка Лазаревцу. Бригада и Коомајони одред избили су на Стубички вис. У тој борби убијена су три четника и један стражар СДС, а рањена два стражара СДС.

У једном извештају Министарства унутрашњих послова Владе Милана Недића из јула 1944. о тој борби пише:

„У току ноћи 11/12. јула дошло је до борбе у области с. Трбушнице, среза колубарског, између једне групе од 150 комуниста, врло добро наоружани, и једног одељења стражара и око 60 четника. Стражари и четници слабије наоружани, принуђени су на повлачење ка Брајковачком вису. Погинула су три четника и један стражар, а два стражара су рањена. Комунисти су имали губитака — број непознат.. .“¹³⁶⁶

Са Стубичког висица бригада и Космајски одред пребацили су се преко Брајковца у Калањевце. За време одмора на Калањевачкој кооци на њих је, из долине реке Качер у стрељачком строју кренула Качерска четничка бригада. Борци су тог дана већ били превалили 10 км, од тога половину под борбом, па су били уморни. Штаб бригаде је наредио да према Качерској бригади остане у заштитници Космајски одред, а да бригада преко речице Оњега избије на Крушевички вис, јер је претггостављао да на њему нема четника и да су „ту“ услови за одмор повољни.

⁵⁸⁵ Архив Србије, ЧА, „ДМ“-РК-48.
³⁶⁸ Архив ВИИ, „МН“-3-3-Ш¹.

Космајски одред је као заштитница водио борбу на Калањевачкој, док се бригада спуштала у долину Оњега и кретала ка Крушевичком Сису. Тада се одред под борбом повукао ка Живковцима, а кааније на Букуљу. Још док је одред водио борбу, четници Лазаревачке бригаде су са Крушевичког виси отворили жестоку ватру, из 11 пушкомитраљеца по претходници 2. шумадјске бригаде која се кретала ка њима. Борба на зачелоу, ватра са чела изазвала је узнемиреност међу премореним борцима. Доминантне положаје држали су четници, а главнина бригаде нашла се у долини речице Оњега, и на падини Крушевичког виси, неодлучна у томе шта да уради.

Схвативши у какву је ситуацију запала бригада и да би свако оклевање могло да буде кобно, командант бригаде је узјахао коња и енергично командовао: „Бригада мирно! Свако нек остане на своју! Месту! Чланови штаба бригаде, Партије и СКОЈ-а, напред!”

Када оу позвани дотрчали, командант их је развио у стрелце иза претходнице, бригади је командовао да такође развије стрељачки stroj и припреми се за јуриш. Јединице су то трчећим кораком извршиле и нашле се у мртвом углу испод Крушевичког виси. Тада је командант командовао бригади: „Јуриш! Напред!”

Борци су се као препорођени устремили на Крушевички вис, са члановима штаба и групом митраљеца испред себе. Командант је, када оу му на излазу из шуме убили коња под њим, продужио да уриша пешице.

У четнички положај ирви су упали чланови штаба, КПЈ и СКОЈ-а, а за њима цела бригада. Био је то силовит јуриш, који четничка Лазаревачка бригада није издржала. Разбијени четници бежали су преко Вагана. Када је, нешто касније, бригада прошла Ваган и кренула уз Букуљу, четници су се вратили на Ваган, отворили ватру с леђа и ранили једног борца. У овој борби је убијено 10 четника. Из бригаде је погинуло 4, а рањено 8 бораца.

Космајски одред је задржао Качерску четничку бригаду и под борбом се повукао преко Живковаца, где га је напао и срески одред СДС из Белановице. Убијена су два стражара СДС, док број убијених четника није утврђен. Нови одред је имао велике губитке; погинула су 4 бораца, међу њима и политички комесар чете Богољуб Милићевић Ђата, а 8 је рањено, док је везу изгубило 8 бораца, али су се сутрадан, у Гарашима, вратили у своју јединицу. Одред је прешао на Ваган.

Са Крушевичког виси бригада се пребацила у Гараше делом снага преко Вагана, где је прихватила Космајски одред а делом преко Даросаве — и ту су преноћили.

Веза са Окружним комитетом Крагујевца није успостављена (заборавио је на њу уморни и сном савладани политички комесар бригаде), али је то учињено сутрадан, у Даросави. Секретар Окружног комитета Крагујевца био је обавештен да је бригада—развијена. Сазнавши право стање, позвао је команданта на састанак, а бригади наредио да се пребаци у Даросаву.

На састанку је решено да се у бригади изврше неке кадровске промене, а да се бригада попуни борцима из Космајског одреда

и да се у батаљонима формирају треће чете. Радивоје Ђусловић је" остао заменик команданта бригаде, за команданта 1. батаљона постављен је Миливоје Јаковљевић, начелник штаба бригаде; за команданта 2. батаљона постављен је Милорад Прокић (Миле Стомаклија), а постављени су и неки нови командири чета.

У то време око 10. јула — почињао је вршај ж'гга. Четири команданта Чибутовице, познати злочинац који је у Дудовици поддгао вешала и чекрк на којима је приликом саслушавања мучио осумњичене за сарадњу са НОП-ом, Драгољуб Ивановић Чокањ, прикупио је био вгапе вршалица, обезбеђивао вршидбу жита и његово испоручивање окупатору.

Окружни комитет Крагујевца наредио је бригади и Космајском одреду да се пробију у Колубару, разбију четнично обезбеђење, онемогуће вршидбу жита и казне злочинца Чокања.

Вршидбу и одред су се 12/13. јула пребацили из Даросаве у Брајковац, где су сутрадан прикувили детаљне податке о јачини, распореду и активности четника у Дубовици и Чибутковици и испланирали напад на њих. Било је предвиђено да се напад изведе 13/14. јула из три правца: први, Чибутковица—Дудовица, уз реку Љиг (Космајоки одред), друш, Брајковац—Дудовица (1. батаљон), и трећи, Липље—Дудовица, низ реку Љиг (2. батаљон).

Око пола воћи политички радници колубарског среза развели су батаљоне и одред на полазне положаје. Напад је почео у три сата из свих правца. Изненађени четници брзо су разбијени, без озбиљног отпора. Убијено их је 10, а заробљено 20 мобилисаних сељака, који су пуштени кућама. Остали су успели да побегну. Заплењено је 20 пушака, 1 пушкомитраљез, нешто муниције, намирница и разне опреме. Заплењене су 4 вршалице. Жито које су четници прикупили враћено је сељацима, спаљене су књиге и друга евиденција овршевог жита. Командант Чокањ није ухваћен (прикрио се у једвом бубару до повлачења бригаде).

Док су ујутру, око 9 часова, бригада и одред доручковали у Дудовици, из Љига је стигла четницима у помоћ једна ојачана чета СДК, коју је обезбеђења задржало ватром испред свог положаја. Са 1. батаљоном бригаде у претходници, бригада и одред су кренули ка Букуљи правцем Дудовица—Чибутковачки вис (триг. 283)—Стубички вис (триг. 388)—Крушевички вис—Ваган—Букуља. Претходница је на Чибутковачком вису наишла на Срески одред с д Гиз Лазаревца и приоилила га да се повуче ка Лазаревцу. Око 17 часова бригада и одред су избили на Крушевички вис и одвојили се од непријатеља. Одред је први избио на Ваган протерао четнике с њега и обезбешо бригади покрет ка Букуљи. Убијена су гристражара СДК, а више их је њено; губици припадника СДК нису утврђени. Из бригаде је рањен 1 борац.

На плавиви Букуљи Космајски одред се одвојио од бригаде и прек? Буковица. Мисаче и Велике Иванче вратио се на подручје овог младеновачког округа.

Бригада је јачала, развијала се и постизала све веће успехе. њено бројно стање је нарасло на око 300 бораца. Покретљивост и уопеси у борбама потврђивали су да је знатно порасла њена борбе-

на вредност. Штаб бригаде је њом умешно командовао и руководио.

Долазак Радивоја Ћусловића* и Видена Мићића била је велика помоћ за бригаду. Они су преносили иакуства из борби 2. пролетерске бригаде у којој оу се борили од њеног формирања. Било је наравно између њих и Шумадинаца и разлика у тактици борбе, оцееи догађаја и резулата. Шумадинци су мислили да они нису одмах схватили да се њихова искуства морају прилагодити апецифичним условима борбе једне издвојене, самосталне бригаде на окупираном подручју Шумадије. За њих су њихова искуства била примарна. Искуства пролетера су несумњиво била драгоцена, али их је требало стваралачки применити на конкретне услове. Штаб бригаде је у томе успео захваљујући доброј сарадњи, узјамном гтоверењу и друтартству.

У јулу 1944. све непријатељске организације оу појачале своју борбу против НОП-а Шумадије. И до тада безобзирне, и даље су појачавале репресивне и друге мере. Почетком јула четници су приступили формирању коњичких јединица, надајући се да ће користећи њихову већу покретљивост лакше уништити бригаду и одред, образовали тајну војну полицију, наставили још тешњу сарадњу Са Специјалном полицијом, а четничке тројке упадале су ноћу у куће партизана и њихових сарадника, прерушавале се у партизана који траже везу или другу помоћ, и убијали оне који су им поверовали.

У јулу су и Немци појачавали своје снаге које су обезбеђивале важне објекте. Тако је, на пример, обезбеђење електричне централе у Вреоцима појачано са 150 на 300 војника.

У тим условима, је порастао значај дејства одреда и бригаде У Шумадији.

ПОВРАТАК КОСМАЈСКОГ ОДРЕДА У МЛАДЕНОВАЧКИ ОКРУГ

Одвојивши се од бригаде, Космајски одред је са Букуље наставио покрет правцем Велика Иванча—Оглавци (к. 312)—Кошутница (к. 461)—Амерић. НаЈј^ошутници^је наишао на један батаљон 3. бри-

* Разлику у схватању особености борбе у Шумадији Ћусловић је сликовито изложио Душану Петровићу Шанету у једном дијалогу:

— Исписнице, ја са Шумадинцима не могу да изађем на крај. Не разумем их. Једном разбију по 1.500 четника, други пут се повуку од стотине.

— Знаш, исписнице, одговорио му је Петровић, њихова правила борбе су загонетка и за непријатеља. Зато што непријатељ не разуме њихову тактику они држе иницијативу у својим рукама. Али, не ваља кад ту тактику примене према мени. Тада их ни ја не разумем и тешко излазим с њима на крај.

Да би објаснили Ћусловићу „свој“ начин борбе командант и политички комесар бригаде наредe воденичару из Јеловика да обавести четнике где се бригада налази. Четници их нападну, бригада се повуче и одвоји од њих. Четници се врате и почну да славе победу. Бригада се врати за њима, нападне их, разбије и заплени већу количину оружја, муниције и друге опреме.

гаде корпуса КГГ и разбио га. Убијена оу 2 четника, а заплењен 1 холандоки пушкомитраљез и 300 метака.

Штаб одреда је 16. јула известио Окружни комитет Младенца да одред има ^ чете, са 93 борца (без штаба), три јединице КПЈ са 25 чланова и 17 кандидата, и три актива СКОЈ-а са 14 чланова, да је за руководиоца СКОЈ-а у одреду постављен Миодраг Радовановић Туђинац и да је одред дао 30 бораца~за поуну~бригаде. На крају тог извештаја стоји да је по долаоу из Шумадије, порастао морал бораца, који је због недостатка муниције био пао пред повлачење у Шумадију.⁸⁶⁷

Одред се преко Влашке пребацио у Сенају у њој преданио 16. јула. Увоче је напао и разбио четничку посаду у Дражњу урубио 5 четника, заробио неколико мобилисаних сељака и пустио их кућама, запленио нешто оружја и муниције и онеспособио неколико вршалица.

Четници Авалског корпуса су одмах реаговали. Из Врчина је упућена летећа бригада „Мајор Мишић“. али кад је она стигла одред је већ био у Дубони, где је 18. јула растерао четничко обезбеђење, попалио евиденцију овршеног жита и онеспособио вршалице. Четници су наставили потеру за одредом. Командант ПКШК наредио је 17. јула Смедеревском корпусу и 3. бригади корпуса КГГ да се спреме за акцију у Подунављу.

Из Дубоне је одред 19. јула наставио покрет преко Бадљевице, Друхоаца^Биновца, Врбовца и Михаиловца. У Биновцу и Врбовцу је растерао' обезбђење вршалица~и вршидбе, спалио евиденцију овршеног жита, онеспособио вршалице за рад. У Михаиловну је одред 20. јула напао јединицу СДК, која је одузимала жито сељацима и (присилио је да се повуче у Смедерево. Губици СДК нису утврђени. Из одреда је погинуо 1 борац. После је одред растерао обозбеђење вршалица, онеспособио 3 вршалице и спалио евиденцију овршеног жита.

Четници су наставили да прате одред и вребају прилику да га нападну. Командант ПКШК наредио је Смедерезском корпусу и 1. групи бригада Авалоког корпуса да поседну положаје у Биновцу, Малом Орашју, Бадљевици и Селевцу, а потерном одреду да из Михаиловца напада у два правца: Биновац—Мало Орашје и Друговац—Мало Орашје.

У зору 22. јула Коомајоки одред је наишао на четничку заседу ју Биновцу, где су од изненадне четничке ватре погинула 3 борца. Одред је брзо реаговао, прешао у напад и потиснуо четнике у Ландон. Заплењено је 4 пушке и нешто муниције. У 13 часова командант ПКШК је обавештен да Смедеревоки корпус није посео одређене положаје и да се у шуми код Водња налази група партизана, па је издао наређење 1. групи бригада Авалоког корпуса да поседне Брестовик, Камендо и Живковац, а потерном одреду да са линије Петријево—Ландон набаци партизана на њен положај.

Потерни одред је ско 20 часова изненада напао групу партизана у Малом Орашју и они су се под борбом повукли у Живковац. При прелаоку пруге четници ису ухватили два рањена борца.

³⁶⁷ Архив Србије, ОК Мл.-741.

Сутрадан, 23. јула, 1. група бригада Авалског корпуса претрела је Бодањску шуму у којој се налазила партизанска болница. Рањеници су пре доласка четника били лапуштени у склоништа и замаскирани. Четници су ухватили само једног тешког рањеника, Димитрија Васића и убили га, а лакше рањени Ђурђе Јевтић успео је да побегне. Четници су открили само два празна склоништа, нашли нешто санитарског материјала, посуђа и постељине.³⁸

Космајски одред се 22/23. јула пребацио у Мали Пожаревац. Сутрадан је добио половину пошиљке наоружања и муниције, коју су претходног дана Савезници спустили у шуму Кокорин. После тога је наставио оружане сукобе у космајоком и посавском срезу да би Поасвсно-тамнавоком одреду обезбедио прелазак из Срема, преко Саве, у Шумадију.

Одред је 27. јула увече код Рогаче и Дрлупе разбио један четнички батаљон, а сутрадан избио на Парцански вис (триг. 408), па је и ту разбио један четнички батаљон и Срески одред СДС из Сопота. Убијено је и рањено неколико четника и стражара СДС.

Штаб одреда је упутио једну чету преко Барајева и Липовачке шуме у Сремчицу, у рејон преласка Посавско-тамнавског одреда преко Саве. Главнина одреда се преко Поповића и Малог Пожареваца пребацила у Варовницу, где је 30. јула са 2. шумадијском бригадом чекала савезничку авионоку пошиљку.

Како је пребацивање Посавско-тамнавског одреда било одложено, чета из Сремчице се 29. јула под борбом вратила у Парцане, где је разбила 1. четнички батаљон 4. бригаде корпуса КГГ и Среомки одред СДС из Сопота. Чета се после дводневних борби пробила до Варовнице (триг. 405), у састав одреда.

Тих дана је у посавском и космајоком срезу дошло до провале сарадника НОП-а. Командант 3. четничког батаљона известио је 20. јула штаб 4. бригаде корпуса КГГ, да је открио „комунистичку организацију у селима Сибници, Сопоту, Дучини, Стојнику, Поповићу, Парцанима и ЈУГиросаљцима“ Четничке јединице су крстариле тим селима, хапсиле и саслушавале откривене сараднике НОП-а.³⁶⁹

Командант ПКШК известио је 25. јула 1944. Дражу Михаиловића да је откривена комунистичка организација у Стојнику, Безбини и Сибници, Бабама и Дучини, те да је:

„Већи број похапшен. На путу је да се цела комунистичка организација у Космају овим откривањем потпуно уништи. Обавеш-

^{8,8} Архив ВИИ, ЧА, К-54, рег. бр. 32/4—1. У шуми Велики дсА у Водњу, ископано је 5 склоништа за болницу. У њу је из Друговца око 10. јула пребачен већи број бораца рањених на Рднпм гају, међу којима и Иван Стефановић Срба. Лечила их је Олатја Јоба Јт-ЈВорац-ЈСосмајског одреда, избеглица из Марибора. Лекови и санитарски материјал доношени су из смедеревске болнице, а слао их је др Миливоје Димитријевић по Сави Глишовићу. Вољници су обезбеђивали и чували Водњани: Милосав Радојевић, Мика Степановић, Милутин и Вогоје Вељовић.

» Архив ВИИ, ЧА, К-118, рег. бр. 49/1, и К-28, рег. бр. 33—37/4.

тења о раду наших људи на Космају откривају праву суамоту за нашу организацију .. ,³⁷⁰
Т

Партијско руководство космајског среза извеситло је Окружни комитет Младеновца да је грговала почела у Бељини, где је ухапшен учитељ и 6 омладинаца, да се проширила на Рожанце, Сибилицу, Манић и Губеревац и да је из Пиносаве у одред дошло 25 нових бораца, углавном наоружаних."¹

СЛУЧАЈНА САВЕЗНИЧКА ПОШИЉКА

Пошто је 14. јула испратила одред до Космаја и примила групу "РНХ бораца, ? шушдпјггп јтрттгтп се задрљтала у селима испод Космаја. Ујутру 17. јула осванула је у Стојнику (орашачком). У околним селима: Копљарима, Марковцу и Орашцу није било непријатељевих снага. У Бањи се од 15. до 17. јула налазила 2. бригада (корпуса КГГ, одакле се пребацила у Буковик. У Бањи је остала Јуришна бригада, а у Белосавцима је био батаљон „Карађорђе". У Орашцу се очекивао долазак четничке полиције.

У том дану предаха, 17. јула, одржани су састанци: чета, јединица КПЈ, актива СКОЈ-а, батаљонскот и бригадаког бироа. Увече је жултурно-уметничка екипа бригаде дала приредбу у Стојнику. Око 23 чаоа, 5. батаљон и Штабна чета Лазаревачке бригаде наишли оу <на заседу 2. чете 2. батаљона. Политички комесар чете Павле Гајић, његов заменик Периша Пекић и борац Милутин Каратошић неопрезно су се примакли четницима, који су отворили ватру и том приликом убили Гајића, а ранили Пекића, па затим побегли.

Сутрадан се бригада пребацила у Бељевац, где је требало да уопостави везу са Среским комитетом орашачког среза, али веза није успостављена.³⁷²

Савезнички авиони оу, ненајављено, око 4 часа, спустили више падобранских пакета са наоружањем и војном опремом у шуму Кокорин, између Влашке и Ћуринаца. Један падобран, са сандуком револвера, ветар је пренео преко цесте и пруге Београд—Младеновац; пао је у Неменикуће, где су га запленили четвици. Све остале поштиљке пале су у рејон Влашке. За ову поштиљку бригада је ^сазнала истог дана на планини Букуљи, а Космајски одред у Биновцу, код Смедерева (у Подунављу). Поштиљку нико није очекивао и ниоу вршене никакве припреме за њено прихватање.

Спуштање падобрана у рано јутро први су приметили сељаци из Влашке и почели да прикупљају падобране и пакете. Кад су видели да је у пакетима оружје, известили су политичке раднике младеновачког среза. Они су брзо дошли и организовали прикуп-

³⁷⁰ Архив ВИИ, ЧА, К-54, рег. бр. 32/4—1.

³⁷¹ Архив Србије, ОК МЛ.-752.

³⁷² Архив Србије, ОК Ар.-469.

ФБХ

љање и транспорт падобрана и пакета, а сеоока борбена десетина је обезбеђивала тај рејон. Пакети су утоварени у кола и превезени у Мали Пожаревац, где су предати Окружном комитету Младеновца.

Док су пакети прикупљани, четници се нису појављивали. Тек кад је колона кренула коом према Малом Пожаревцу, припуцали су на њу, али из даљине. Испред носа четника, којих је било у сваком селу, станица СДС у Младеновцу и Сопоту, и Немаца којих је било дуж цесте и пруге Београд—Младеновац, сељаци, сеоска борбена десетина и десетак политичких радника младеновачког среза покупили су све пакете, сем једног, и предали их Окружном комитету. *

У пакетима је било: 2 ручна бацача, 4 митраљеца, 28 машингевера, 20 револвера, око 10.000 метака за пушкомитраљеца и 10.000 метака за парабелуме, 2 радио-станице, око 100 ручних бомби, нешто екопловива, десетак ћебади и нешто друге опреме. Руководство КПЈ Младеновачког среза известило је/ крајем јула Окружни комитет да је 21/22. јула између Влашке и Малог Псјжаревца бачено из авиона оружје, које је (истог дана предато Окружном комитету, да отпор народа расте и да народ само прича о оружју добијеном од Савезника.⁸⁷³

Окружни комитет Младеновца известио је 23. јула Покрајински комитет Србије:

„Тачну количину спуштеног материјала још не знамо али знамо да има: 4 пушкомитраљеца, преко 20 машингевера, преко 20 револвера (тулумбаша), око 15.000 метака за митраљеца, велике количине парабелумске муниције, 2 радио-станице, изгледа и минобацача, 10 ћебади и др. Нешто изгледа да су сељаци сакрили.

Како је ово могуће? Без икаквог јављања, без проверених знакова, без одређеног места.

Но, испало је све добро. Прко Кум. (нејасно — И. Ђ) требало би јавити да се не гнаје овако, јер врло лако може да дође и непријатељу у руке. Упутства за руковање оружјем писана су на пољском језику. Можда је у питању неко принудно спуштање . . .”⁸⁷⁴

У извештају од 27. јула Окружни комитет Младеновца пише још и ово:

„Савезници су 22. ов. мес. у селу Влашки (Млад. срез) спустили једну пошиљку америчког оружја и муниције (митраљеца, машингевера, револвера, бомбе, бацач, мине, експлозив, доста муниције, мазиво за оружја, двогледе, веги и др.) која је случајно пала у руке нашим политичким радницима. Веома лако је могла да падне у руке непријатељу. То је изазвало огромно одушевљење код бораца и читавог народа . . .”⁸⁷⁵

⁸⁷³ Архив Србије, ОК Мл.-755.

⁸⁷¹ Архив Србије, ПКС-620.

⁸⁷⁵ Архив Србије, ПКС-624.

У другој половини августа Окружни комитет Младеновца пи-
сао је Окружном 'комитету Пожаревца:

*„Прошлог месеца пао је на нашу територију читав транспорт
оружја и муниције из Савезничких авиона. Изгледа да је био на-
мењен Пољацима, па је због неког квара био приморан да га спусти
где било. Срећом, пао је скоро целокупан у наше руке: 4 митра-
љеза, око 8.000 муниције, 28 машин гевера и 8.000 парабелумске
муниције за њих, 100 бомби, око 15 револвера, експлозив, мази-
ва и др.*

*То нам је добро дошло. Прво, што нам преставља праву дра-
гоценост, а друго, невероватно је деловало на народне масе. На-
дамо се да ћемо ускоро моћи лично ми примити савезничку по-
моћ..* ¹³⁷⁶

Тада је било нејасно ко је и камо упутио ту пошиљку оружја
и муниције. ЈеЛСумњало се да је оружје било намењено пољским ус-
таницима, ' о су упутства за његову употребу била написана на
ц/љском лкџх^у (оружје је било америчко и британско). Но, у том
тренутку је било најважније да је оно дошло у руке партизанских
бораца Шумадије, поготово што су и бригада и Космајски одред у
њему осетно оскудевали. Пошиљка је имала и политички значај,
Јер је уверила сељаке да Савезници не помажу четнике, већ наро-
дноослободилачки покрет Југославије.

Можда ненајављеност пуштања у шуми Кокорину објашњава
акт штаба Космајског четничког корпуса, који је 2. јуна 1944. упу-
тио 3. бригади~корпуса КГГ. У њему пише:

*„Изасланик САД при штабу Врховне команде, потпуковник Сајс
послао је Краљевој Горској Гарди и мајору Рачићу (Драгослав, ко-
мандант 4. групе корпуса — И.Б) по један транспорт најпотребни-
јег материјала за нашу борбу, као одужење за срдс^ау пријем при-
ликом његовог боравка у Србији. Постоји вероватноћа да ће тран-
спорти стизати и даље, па је потребно да се заведе строга контрола
и добра обавештајна служба у том смислу, а нарочито линија Ко-
смај—Букуља—Рудник.*

*Комунисти су осетили за пријем овог транспорта и преко своје
пропаганде објављују народу да је материјал послат из Русије за
њих. Ово да се објасни народу. Наше јединице морају свакодневно
бити на Букуљи, Венчацу и Космају, а контролисати и Рудник,
тако да се комунисти не могу тамо задржавати и да се не деси да
материјал намењен нама падне у комунистичке руке..* ¹³⁷⁷

Из тог документа види се да је постојало неко обећање Аме-
ричке војне мисије четницима о достави транепорта војне опреме
и наоружања у рејон Космај—Букуља—Рудник, где је ова пошиљ-
ка и опуштена, и да су се четници припремали да је прихвате.

³⁷⁸ Зборник, том I, књ. 20, док. бр. 168.

³⁷⁷ Архив ВИИ, ЧА, К-28, рег. бр. 33/3.

Бригада је сазнала за опуштање оружја у шуми Кокорину око подне 22. јула, на Букуљи. Одмах је кренула тамо да га прихвати. Бригада је ишла најкраћим ПЛГГЕМ, кроз Мисачу, Велику Иванчу и Амерић. Борци су трчали колико је ко могао брже. После 25 км више трчања него маршовања, колона је, ненаишавши на четнике, стигла у Влашко Поље и Кскорин у тренутку када оу политички радници младеновачког среза, сеоска борбена десетина и сељаци Влашке товарили у последња кола пакете. Бригада је са њима про- дужила и те вечери стигла у Мали Пожаревац. Исте ноћи, 22/23. јула, стигао је и Космајски одред.

Окружни Икамитет Младеновца је исто вече поделио оружје и муницију бригади и Космајском одреду.³⁷⁸

Оружје спуштено из авиона било је за борце Шумадије потпуно ново, први пут виђено. Обука у руковању ручним бомбама, револверима, аутоматима, па и пушкомитраљезима, текла је углавном брзо и лако (иако су опис и упутства за употребу била на пољском језику), а обученост људи и исправност оружја практично проверена. Највећу загонетку представљао је ручни реактивни бацач „џон бул“ (ручни ракетни бацач — базука) нико није знао како се употребљава и против којихциљева[^]

Милорад Прокић и[^]Врјд[^]Вуцели[^] су оставили заинимљива ове- дочења о томе како је текло интензивно „истраживање“ начина његове употребе:

„У примљеном наоружању добили смо неко ново нама непо- знато наоружање. Први пут смо га видели и нико није знао ње- гово име, намену и начин употребе. Састојало се од једне шупље цеви на коју су били причвршћени ремник и још неки делови. Неки борци не верују да је то оружје и праве шале на рачун његовог из- гледа, могућности дејства и на наш рачун, али га сви испитивачки загледамо и опипавамо. Одвојили смо муницију за позната оружја а за оно што нам претиче закључили смо да је то од оног новог оружја па смо га посебно одвојили“. (Милорад Прокић).

„Ја сам као омладински руководилац чете био задужен да но- сим то ново оружје, а три члана СКОЈ-а одабрао сам да носе 18 мина, за које смо сашили посебно торбе — бисаге ради лакшег но- шења. Ми смо се кретали уз гитаб и увек у посебној колони. По- носни смо били што нам је то поверено. Кад уђемо у село сељаци нас посебно загледају и коментаришу какво је то оружје. Ми ћу- тимо и дајемо неодређене и уопштене, али важне одговоре.

Видимо да се сви из штаба батаљона стално труде да утврде какво је то оружје, али не успевају. Нарочито се око тога трудио Миливоје Јаковљевић, командант I. батаљона, иначе војник од ка- ријере, подофицир у војсци бивше Југославије.

³⁷⁸ Према сећању Живомира Белошевца, команданта бригаде, бригада је примила: 1 ручни реактивни бацач „џон бул“, 3 или 4 британска пушкомитраљеза, неколико аутомата, нешто другог оружја и доста муниције. Ручне бомбе су биле без упаљача.

Тако је прошло неколико дана. Сељаци пренели четницима да ми имамо неку артиљерију, а они пошто их артиљеријом не тучемо, почели да нас довикују са брда и подсмевају се:

— Партизани, где вам је та артиљерија?" (Воја Вуцелић).

„Тих дана било да смо се одмарали били у борби, или се кретали у колони размишљали смо и разговарали о том оружју, и правили разне варијанте о његовој употреби. Читава бригада зна да имамо ново оружје, а да не знамо да га употребимо. Кад би неком борцу или старешини дошла нека нова идеја како да се реши проблем он би дошао, загледао базуку, нешто рекао или се без речи удаљио. Сви борци међу собом говоре о новом оружју. На сваком застанку пуно их је око тог оружја, загледа се и истражује и дискутује. Ипак, полако се долазило до једног по једног закључка и сазнања. Највише су се око тога ангажовали Бора, Миливоје, Света, Чеда и ја.

На једном одмору Миливоје узео мину у једну а базуку у другу руку, рече нам да му не прилазимо док не чујемо експлозију или док нас он не позове, и оде у шуму. Ми остадосмо гледајући за њим. Не видимо шта ради, извирујемо, али ништа не видимо. Ускоро он радосно викну:

— Напунио сам га!

Ми се стрчасмо око њега, тражимо да опали једну мину и испроба. Он упорно одбија:

— Нећу да трошим џабе муницију!" (Милорад Прокић).

Првих мина 'Које је Миливоје иопалио из базуке Воја Вуцелић се овако сећа:

„Миливоје је веровао да сваки бацач има убацну путању, па је сматрао да мину из базуке мора испалити косо у вис, зато се ослонио на једну ограду и испалио мину ка четницима. Чуо је мало јачи пуцљ, мина је излетела и мало после позиди четника се чуо јачи пуцањ. „Пребацио сам", каже Миливоје и два пута мења елевацију али нема очекиваних резултата; час се и опрљо. Јаке и непрецизне експлозије унеле су, додуше, забуну међу четнике, па су се поплашили и побегли. Миливоје је више осећао него што је знао да то није право дејства тог оружја и наставио да размишља".

Према Милораду Прокићу до правог сазнања и намени дејства базуке дошло је овако:

„Једва смо чекали следећу борбу. Ускоро смо нападали стражаре СДС у Венчанима. Они су се забарикадирали у једној кући, па не можемо да их истерамо. Позвали смо Миливоја са базуком. Он се привуче иза једног зида и дуго је нишанио. Одједном се чу јака експлозија и дим обави кућу. Кад се дим развије видимо на згради одваљено ћоше и зјати рупа на зиду. Док ми тако зачуђено гледамо, иза нас искочи командант и викну:

— Шта чекате, побегоше жандарми!

У кући више није било жандарма. Или су били побијени или су побегли. Док ми тако загледамо дејство мине, неко рече:

— Па ми са овим можемо и тенкове да уништимо!

Наравно да можемо, свима је тек тада синило и сви су се чудили да до тог сазнања нису одавно дошли. Од тада смо „иона була“ чували само за борбу са тенковима и за напад на утврђене зграде“.

Из Малог Пожаревца бригада се 23/24. јула упутила у Бабе. С њом је до тог оела дошао и члан Окружног комитета Младеновца Марко Никезић. Он је ту успоставио везу са Милијом и Радомиром Т. Цветићем Гардистом, политичким радницима Посавине, па 24. јула увече продужио у Посавину да се пребаци у Срем, а бригада је кренула ка Букуљи, да се повеже са Окружним комитетом Крагујевца.

Ујутру 26. јула, бригада се слустила у Бању, напала и разбила четничку посаду. Убијен је 1 четник, онеспособљено неколико вршалица и попаљена евиденција овршеног жита. Наредног дана је у Липовцу напала и разбила 1 четнички батаљон, ухватила стражаре СДС, чувара логора на Бањици, еелушала и казнила.

У Шумадији се тада мвого говорило и очекивало да ће Савезници авионима послати оружје, муницију и другу опрему потребну за вођење борбе. Увече 27. јула, штаб бригаде је обавештен да ће 30. јула Савезници спустити падобранима оружје на Варовницу, па му је наређено да се са бригадом пребаци у тај рејон, успостави везу с политичким радницима и Космајоким одредом у младеновачком округу и приквати ту пошиљку.

Бригада је 28. јула кренула у младеновачки округ, код Влашког Поља прешла је цесту и пругу Београд—Младеновац и у рејону Варовница—Маковица састале се са Космајоким одредом. На Варовницу је дотерана слама, да се запале уговорене ватре, а постављено је и обезбеђење. Бригада и одреди су чекали читаву ноћ 30/31. јула, али се авиони иису појавили.

Како је за бригаду било сувише опасно да се дуже задржава у истом рејону, она је заједно са одредом-ЈЈ. јула напала четнике у Влашкој, разбила 1 њихов батаљон, 4 убила и заробила 4 мобилисана сељака, које је одмах пустила. Заплењено је 5 пушака, нешто муниције и четничка архива, а онеспособљено неколико вршалица. Исте ноћи су то учинили и у Кораћици, где су разбили 1. батаљон 3. четничке! "бригаде корпуса КП\ Убијено је 9 четника, а 1 заробљен, онепособљено неколико вршалица и попаљена евиденција овршеног жита. Бригада и одред су преноћили у рејону Велике Иванче. / јЈ• ЧН")

Штаб бригаде је сазнао 1. августа да се у Венчанима налази Руднички корпус, са обе бригаде, Качерском и Лазаревачком, па је одлучио да га нападне. План напада био је овакав: бригада и одред пребациће се увече на линитV Медведњак (к. 353)—Главина (к. 344) и са ње после пола ноћи кренути у напад, са 1. батаљоном правцем Даросава—Венчане, са 2. батаљоном деано, правцем Каменичка река—Дрлупа, и лево са Коамајским одредом правцем Главица (к. 344)—Трулеж.

Напад је почео на време 2. августа у 1 час. У првом налету јединице су избиле пред прве куће Венчана. Изненађење није постигнуто. Четници су напад дочекали на доминирајућим положајима које су на време запосели. Борба је трајала око три сата. Четници су у евануће организовали прве противнападе и избијали на крила нападача. Да би избегли опкољавање, бригада и одред оу се повукли на Рудовачки забран (триг. 324) и Главицу (к. 344). У овој борби је убијено 30 четника, "а велики број рањен." Избр^гаде је погинуо 1 борац, а тешко рањен командир чете Миливоје Станичић Сеља. Смештен је у Даросаву, земуницу Јајини на лечење. иеко-лико дана нико му није могао дотурити храну. Гладан~~ње~~ му је помогло да прездрави. У бригаду се вратио после 17 дана, пре него што је прездравио.

Тог дана су се бригада и одред раздвојили. Одред се преко Дучине пребацио у младеновачки округ, а бригада у крагујевачки.

Четници су наставили своју све грчевитију борбу да се одрже у Шумадији. Појачали су пропаганду, психолошки, а и физички притисак на сељачке масе Шумадије. Радили су то сви њихови органи, од Врховне команде до најнижих органа и јединица.³⁷⁹

Дража Михаиловић је 15. јула 1944. упутио депешу командантима корпуса:

*Наши амбасадор у Вашингтону и **наш** Јојни изасланик Живан Кнежевић, са особљем амбасаде, изјавили су на конференцији америчких новинара да не признају Шубашићеву владу и да се стављају Врховној команди Југословенске војске у Отаџбини на расположење, од које очекују инструкције за даљи рад.*

Данас смо добили поруку америчких Срба која гласи: молимо Врховну команду Југословенске војске у Отаџбини да се залаже свим силама да се сав српски народ уједини у једну целину, да сви Срби истрају у херојској борби и коначној победи против свих унутрашњих и спољних непријатеља наше земље".³⁸⁰

Десет дана касније, 25. јула, он упућује проглас Србима, Хрватима и Словенцима, у коме истиче да је први повео борбу против окупатора, а да су се онда појавили комунисти „који су све снаге усмерили у циљу решења уставног и законитог поретка земље", а затим обавештава да је у емиграцији образована нова југословенска влада, под председништвом др Ивана Шубашића, коју он не признаје:

„Начин како је образована и састављена нова влада, нарочито избегавање др Шубашића да дође у додир са политичким и нацио-

³⁷¹ У јулу 1944. четници су за сва шумадијска села сачинили „спискове лица која се налазе у комунистичким редовима" у тим списковима налазиле су се и њихове породице и друга, њима сумњива лица са којима су планирали да се обрачунају „у одлучном моменту".

⁴⁰ Архив ВИИ, ЧА, К-94, рег. бр. 8/6.

налним демократским снагама које у земљи представљају већину, а на које се ослања нагиа оружана акција, бацио је у бригу све истините родољубе и пријатеље правог демократског уређења нове Југославије ..."

„Централни национални комитет на своме ванредном заседању од 20. до 30. јула ове године у слободним нашим планинама, узео је у разматрање новонасталу ситуацију, па се једнодушно оградао од свих аката владе др Милана Шубашића, сматрајући да је ова и по своме саставу и по својој политици штетна и по српски, и по хрватски и по словеначки народ, и задржавамо пуну слободу акције према њој .. "

На крају прогласа се указује да рат улази у завршну фазу, да га је Немачка изгубила, и изражава верност краљу и династији, уз позив свим Србима, Хрватима и Словенцима да се окупе око четничког покрета.³⁸¹

Сутрадан је Дража Михаиловић послао ову депешу команданту Смедеревског корпуса:

„Чистите терен од црвених. Имамо извештај да се на терену северно од Умчара, вероватно у млину Бајлонија, налази енглеска емисиона станица са Енглежима, мајором Гулденом и поручником Матјусом. Са њима је и неки капетан Остојић. Сви раде за партизане.

Предузмите потребно по овоме”.

Било је то наређење за ликвидацију савезничких и наших официра. Командант Смедеревског корпуса проследио га је команданту јасеничке групе бригада са наређењем да овај „рејон очисти”, под претњом да је за извршење тог задатка „лично одговоран”, предочавајући му и шта га чека ако наређење не изврши.³⁸²

Командант Горске гарде наредио је 3. јула 1944:

„Да би се одреди СДС у Тополи, Аранђеловцу, Младеновцу и Сопоту појачали и тиме нашим јединицама у чишћењу терена и терану комуниста могли помоћи то наређује:

Да се командирима СДС у горе поменутих местима изађе у сусрет с тим да се у њихове одреде пошаљу потпуно национални људи са нашег рејона који ће нам много помоћи и олакшати нашу тешку, али витешку борбу .. ”³⁸³

И тако, од документа до документа.

И док су четници, с једне стране, вршили притисак на народ да би сузбили ширење истине, с друге стране су и сами доприносили ширењу истине о партизанима, комунистима и НОП-у.

Архив Србије, ЧА, „ДМ”-РК-56.

³⁸² Архив ВИИ, ЧА, К-125, рег. бр. 47/1. Дража Михаиловић је овде погрешно у одређивању места млина Бајлонија. Он се налазио у селу Мало Црниће, 10 км југоисточно од Пожаревца, а не северно од Умчара

³⁸³ Архив ВИИ, ЧА, К-28, рег. бр. 27/4.

Шеф обавештајног одсека 2. равнорског корпуса известио је 13. јула 1944. свог команданта:

„У Младеновачком срезу комунисти вршљају и у самом пред-грађу Младеновца. У истом селу се је налазила и школа резервних официра, око 40 на броју. Позната комунисткиња Кика упала је једне ноћи у њихову средину поклатила и побила свих 40 ђака школе за резервне официре ..”³⁸⁴

Четници су у јулу 1944. ангажовали велики број новинара, политичара бивше Југославије и друге, издавали новине, вести, прогласе и друге пропагандне материјале, више него икад раније, али је све то давало све мање резултата. Њихов утицај у народу био је све мањи. Четници нису могли да схвате и разумеју да није проблем у броју издатих новина и пропагандних материјала, већ у циљевима за које се та пропаганда залаже и истини којом се служи, односно не служи.

Истина је све сигурније продирала у свест сељачких маса Шумадије, мењала њихова мишљења и опредељења.

Штаб 2. шумадијске бригаде доставио је 1. августа збирни извештај о резултатима дејства бригаде од 6. јула до 1. августа 1944. године (датум и место вођења борбе, број убијених непријатељевих војника и количини заплетееног наоружања).

³⁸⁴ Архив ВИИ, ЧА, К-117, рег. бр. 24/7. Подаци у овом четничком извештају потпуно су нетачни. У сачуваним четничким, СДС и нашим архивама нема ни једног документа који би потврдио да је у то време и на том месту са четницима вођена нека борба. Школа резервних четничких официра радила је у то време при четничкој Врховној команди и никада није била у селу Младеновцу, нити у његовој околини.

Резултата борби 2. шумадијске бригаде Н.О. Војске

Место вођења борбе	Датум			У борби уни- штено непр.			Петоколон.	Заробљено мобилисани	З а п л е њ е н о								
	Дан	Месец	Год.	Нем.	Жанд.	Четн.			Хе	18	пушак	пиштоља	бомби	метака за хол. мит.	метака пушчаних	метака за пиштољ	
Водањ	6	VI	44	.	.	5	1	11	.	5	.	.	.	130	.		
Копиларе	8	VI	44	.	3	1	.	-	.	4	.	.	.	120	.		
Ковачевац	10	VI	44	.	.	.	3 2	ар		
Сопот	15	VI	44	.	3	5	2	.	.	.	1	.	.	.	9		
Чађевац	15	VI	44	.	3	4	Одступили због мрака	
Сибница	17	VI	44	.	.	12	.	.	.	9	1	.	.	120	9		
24 - VI - 44 Р е о р г а н и з а ц и ј а																	
Дудовица	27	VI		.	1	1		
Даросава	1	VII	44	.	.	13	.	29	2	30	1	4	1300	1800	8	1 пис. маш. 1 коњ. сед.	
В. Орашје	6	VII	44	.	12	74	.	13	.	14	2	9	.	270	14		
Корачица	8	VII	44	.	.	7	2	.	.	3	1	3	.	45	8		
М. Иванча	8	VII	44	1	4	1	Одступили због мрака	
Крушевица	11	VII	44	.	2	2	.	.	.	2	.	.	.	70	.		
Липовачка Бања	24 23	VII VII	44 44	.	1	1	6 четн. рањених	.	.	1 1	.	.	.	45 65	.		
Влашка	31	VII	44	.	.	4	.	4	.	5	1	2	.	195	9		
Кораћица	1	VIII	44	.	.	9	.	1	.	.	1	1	300	.	8		
Ликвидаци- је у покр.				.	.	3	14	.	.	.	4	1	2	120	9		
е реорганизације				.	9	27	8	11	.	18	2	.	.	370	18		
сле реорганизације				1	19	115	16	47	2	60	8	21	1600	2010	56		
К У П Н О				1	28	142	24	58	2	78	10	21	1600	2980	74		

Напомена: Заробљеници су пуштени својим кућама, сем једног који је добро вољно пришао бригади.

1. августа 1944.

II. комесар

Славко Зечевић

Владо

Командант
Белошевац Живомир
Бора

Напомена: ⁸⁸⁵ Зборник, том I, књ. 9, док. бр. 56